

G.Fekete Éva

A turizmus megjelenése és szerepe az aprófalvak funkcióváltásában

Bevezetés

Ha aprófalvokról és turizmusról van szó, rendszerint két feltételezéssel találkozunk. Az első szerint az aprófalvakban szinte kizárólag a falusi turizmussal számolhatunk, a másik szerint a turizmus, mint az aprófalvak életben maradását elérő csodaszer jelenik meg.

Ami az első feltételezést illeti, arra már többen rácsáfoltak. Így pl. Szabó Géza is rámutatott, hogy az aprófalvak szempontjából a falusi turizmushoz tágabb értelmezésű vidéki turizmus jelenthet változást. Az is csak akkor, ha kapcsolódóan a turizmus keresleti trendjeihez, valódi vonzerőkön alapul, átfogó, egymással is kapcsolatokat építő komplex termékeket testesít meg és mindezek mellett magában hordozza a kiterjedt turisztikai hálózatok létrejöttének esélyét. (Szabó 2006) Éppen ezért a második, a csodaszerre vonatkozó feltételezést illetően is ideje leszámolni az illúziókkal és a lehetőségeket reálisan kell mérlegelni. Ehhez kíván hozzájárulni a jelen, az „Aprófalvak és aprófalusiak esélyeiért” c. NKFP által támogatott országos kutatás keretében az aprófalvak, ezen belül az észak-magyarországi aprófalvak turizmusáról készített tanulmány.

A turisztika keresleti trendjeit itt és most részletesen nem elemzem, csupán emlékeztetek rá, hogy azokat többféle szükséglet és motiváció alakítja. Így az apró (500 főnél kisebb) falvak turisztikai kínálatának fogyasztói - tapasztalataim szerint - jellemzően öt csoportba sorolhatók:

- *Ökonómikusak* - elsősorban olcsó üdülési lehetőséget keresnek. Jellemzően családosak, akik nehezen engedhetik meg maguknak a szállodai elhelyezést. Kevesebb szolgáltatást igényelnek, de többen. Inkább a kisebb komfortot választják, ha az a kiadásokban lényeges megtakarítást jelent.
- *Ökológikusak* - természetes változatosságra vágyó, a természet közelségét értékelő, egyben el is váró, a környezeti kérdésekre fogékony, főként szellemi foglalkozásúak és fiatalok. Szívesen vesznek részt természetjárásban, felfedező túrákon. Értékelik a környezetbarát megoldásokat. Maguk is szívesen csatlakoznak a környezethez, az élővilágot védő akciókhoz. Elismerik a nagyobb munkabefektetésből adódó többletköltségeket, értékelik az egyedi ötleteket.
- *Örökösök* – nosztalgiára fogékony, nagymamáik életét visszaidéző mindennapi használati tárgyaikban is a régi, a nagyszülők idejét idéző tárgyakat szívesen használó, vagy másoknak ajándékként vásároló, vegyes korosztályhoz tartozók. A falusi idillt, a hagyományos formákat, motívumokat keresik. Vágynak a tömegtermékektől elütő változatosságra, a személyhez szóló üzenetekre. Értékelik a hagyományok megőrzését, a művészi kidolgozást – művességet.
- *Örökmozgók* – testmozgásra vágyók, akiknek a mozgáshoz (kerékpározás, evezés, lovaglás, hegymászás, síelés) térre, tiszta levegőre, természetes közegre – és gyakorta technikai eszközökre, infrastruktúrára - van szükségük. Keresik a kalandot, a kihívásokat és igénylik a háttérszolgáltatásokat.
- *Önmegvalósítók* – alkotásra, a konvencióktól való elszakadásra vágnak. A falu csendes, háborítatlan környezetet tud biztosítani számtalan ötletük megvalósításához. Mindeközben komfortos körülményekre, elzártságot és társaságot saját igényük szerint biztosító elhelyezésre van igényük.

Egy-egy csoporton, vagy akár személyen belül több is megjelenhet a fenti tulajdonságokból és egy-egy személy beállítottsága is az életkor változásával átalakulhat. Mindent összevetve, a kutatások az utóbbi 20-30 évben a nyugati társadalmakban és a magyar társadalomban is a fenti csoportoknak az össznépeségen belüli növekedését jelzik. (Boers 1994, Kovács 1993, Kenéz 1995b) Ez a növekvő érdeklődés a fizetőképességgel párosulva az aprófalvak számára is új lehetőségeket nyit.

A vidéki turizmus termékkörei jellemzően az alábbiak:

- a. a tárgyi, szellemi örökségre alapozott kulturális turizmus
- b. a kerékpározási, lovaglási, hegymászási, vízitúrázási, horgászási, vadászati lehetőségekre épülő aktív turizmus,
- c. a természetközeli kényeztető, regeneráló wellness,
- d. a természet felfedezését, természetjárást kínáló öko-turizmus,
- e. az agráriumhoz, agrártermeléshez, gasztronómiához, falusi életmódhoz kapcsolódó agrár és falusi turizmus. (Szabó 2005)

Ehhez kapcsolódóan az aprófalvakra jellemző turisztikai szolgáltatások a vállalkozási-szervezeti forma és a befogadó faluhoz való viszony alapján három, egymástól markánsan eltérő terméktípusba szerveződnek. Így beszélhetünk:

- a. a részint kereskedelmi – üzleti, részint második otthon indíttatású üdülőfalvakról,
- b. a klasszikus, erős ökológiai és gasztronómiai tartalommal telített falusi vendégfogadásról
- c. a wellness és aktív turizmus kereskedelmi turisztikai szolgáltatásainak aprófalvakban való megjelenéséről és sajátosságairól.

Ezek a típusok az aprófalvak funkcióváltását mind a turizmus irányába terelik, de alapvetően más-más hatással vannak a helyi fejlődésre. A turizmus aprófalvakban való megjelenését és hatásait a turisztikai kereslet és kínálat statisztikai adatainak településnagyság szerinti változásának áttekintésén túl öt aprófalvas megye (Baranya, Somogy, Zala, Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg) turisztikai szakembereivel, megyei vezetőivel készített interjúkkal, valamint a legnagyobb országos, megyei és regionális turisztikai honlapok és nyomtatott ismertető elemzésével kíséreltük meg megvilágítani.

Az üdülőfalvak jellemzői

Üdülőfalvak azok a települések, amelyeknek infrastrukturális helyzete alkalmas a városi életmódhoz szokott vendégek fogadására, a turista szempontjából komfortosak, jók a közlekedési, kirándulási, sportolási, esetleg fürdőzési lehetőségeik, továbbá a turisták ellátásáról is tudnak gondoskodni. Az üdülőfalvakat a legtöbb esetben külső szereplők hozzák létre. Ingatlanokat vásárolnak meg és alakítanak ki vagy saját és csak kisebb mértékben üzleti üdültetési célú használatra vagy teljes egészében üzleti hasznosításra.

A statisztikában leginkább az „üdülésre használt üdülők” és az „üdülésre használt lakások” adatai alapján rajzolhatók ki az üdülőfalvává alakuló települések.

Kialakulásuk, típusaik

Az aprófalvakban aszerint, hogy milyen célzattal és milyen épületben alakítottak ki üdülőházakat, jellemzően két modell fejlődött ki:

1. Az első esetben az elnéptelenedett település régi házait örökölték, vagy vásárolták meg városi lakosok és újították fel családi üdülőházaknak, második otthonnak (üdülésre használt lakások).

2. A második esetben az aprófalvak természeti környezetének értékeit kihasználva, gyakorta vízpart mellett mértek ki telkeket és új épületeket építettek családi üdülési célokra (üdülésre használt üdülők).

Látszólag a mozgatórugó mindkét esetben ugyanaz, azaz a pihenéshez, a szabadidő eltöltéséhez komfortos, falusias jellegű környezetet biztosítani, mégis gyökeresen eltér egymástól a két modell megvalósulása és hatása a befogadó településre.

1. *A régi házak családi üdülőknek, második otthonnak való felújításával* kialakult üdülőfalvakban a kezdeményezők rendszerint a helyi lakosok leszármazottai, vagy a falu nyugalmára, a természet közelségére, a múlt megélésére vágyó városi családok. *Baranya megyében* az üdülőfalvak számára a megyében az úttól távol fekvő, korábbi sváb falvak bizonyultak a legalkalmasabbnak. Részint, mert az onnan elszármazottak még őrizték identitásukat és közben elég pénzzel is rendelkeztek ahhoz, hogy a házakat visszavásárolják, felújítsák. Így Goricán (Hetvehely-Gorica 479) pl. az ott gyökerekkel rendelkező, pénzesebb városiak, művészek (fazekas, festő) reforméletmódot hirdetők vettek házakat. Kánban (Hetvehely-Kán 479) egy budapesti bútoripari vállalkozó kezdett több lakóházat szállássá, éteremmé, közösségi terekké felújító vállalkozásba. Időközben ez a kezdeményezés befuccsolt. A „csomagban lévő” felújított vagy még fel nem újított házak új, egyéni tulajdonosokhoz kerülnek. (Lászlóné Bauer Nóra)

A régi házak, mint potenciális üdülő, vagy második otthon iránti érdeklődést *Borsod-Abaúj-Zemplén megyében* például fokozta a növekvő városi környezetterhelés előli menekülés is. Sok kazincbarcikai család keresett asztmás gyermekük számára legalább hétvégeken enyhülést jelentő helyszínt a környező aprófalvakban. (Nagy Katalin)

Az olcsó ingatlanvásárlási lehetőségek a külföldiek mint ingatlantulajdonosok aprófalvakban történő megjelenésében játszottak szerepet pl. *Zala, Vas, vagy Somogy megyében*.

Az üdülőfalva kialakulása ebben az esetben hosszabb idő alatt, fokozatosan történik. A felújított épületek magukon viselik gazdájuk ízlésének jegyeit. Általában törekszenek a hagyományos építészeti megoldások alkalmazására, a régi külső forma megőrzésével a komfortos belső kialakítására. Számos példaértékű megoldással, a régit az újjal stílusosan ötvöző innovatív ötlettel, a faluképet, annak egységét javító próbálkozással találkozhatunk, de elrettentő példák is akadnak. Ezek közé sorolható a lilára festett parasztház vagy a régi ház tetőszerkezetébe beépített kilátó-napozó torony. A régi házak felújításával kialakított üdülőfalvakra a mögöttük álló külső tulajdonosok ízlése, elképzelése rányomja bélyegét. A falu lakói legtöbbször tehetetlenek velük szemben. A részben, vagy már teljesen elnéptelenedett, elöregedett aprófalvakban könnyű a külső akaratot keresztül vinni. Ez az ízlés lehet mintaadó is, de romboló hatású is. Nyugat-Magyarországon jellemző az osztrák vagy bajor minta majmolása, ami a magyar falusi hagyományoktól idegen túldíszítettségben, a rengetek apró műtűrben ölt testet. A vállalkozói törekvések mentén a régi házak bázisán, de a falutól teljesen idegen arculat és hozzá kapcsolódó életforma válhat uralkodóvá.

A modell minden változatára igaz, hogy az üdülő népesség régi házakhoz való kötődésével a túlzásfoltosság elkerülhető, hiszen a valamikori népességmaximumnál több ember egyszerre nem lakhat a falu házaiban. Az üdülők falun belüli jelenléte óhatatlanul szorosabb viszonyt alakít ki az üdülők és a faluban élők között, ami a kedvező hatások mellett konfliktusveszélyt is hordoz magában. A faluhoz való szorosabb kötődés előbb-utóbb az identitástudatot is alakítja. Az üdülőtulajdonosok azonosulnak a falu problémáival, magukénak érzik annak kulturális hagyományait. Számtalan esetben a második otthonok tulajdonosai érzékenyebbek a helyi értékek feltárására és védelmére, mint az „öslakosok”. A „hétvégi betelepülők” képesek jelentős energiát fordítani a falu, azon belül különösen az általuk megvásárolt ház, annak korábbi tulajdonosai történelmének előásására, a régi tárgyak, kordokumentumok összegyűjtésére, a birtokukba került épületek és tárgyak restaurálására.

Ugyanakkor az üdülőtulajdonosok is óhatatlanul hatnak a helyi lakosokra. Innovációkat, egy más életstílust közvetítenek. Szerencsés esetben a helyi gazdaság számára fogyasztóként is megjelennek.

2. *Új üdülőházak építésekor* a falutól fizikailag, gazdaságilag és társadalmilag is elkülönülő településrész jön létre. Üdülőházak leggyakrabban víz mellé épülnek, de pusztán a szép táj, az elérhető és közművesíthető ingatlanokkal párosulva is rábírhathat egy befektetőt üdülőfalvra létrehozására. Igaz, ez utóbbi esetben is a legtöbbször utólag kialakítanak kisebb vagy nagyobb vízfelületet.

A családi üdülési célú, második otthonokból felépülő üdülőfalva kezdeményezőjének feladata a telkek kialakítása, azoknak közművesített telekként vagy már a felépített házzal együtt történő értékesítése. *Az új házból felépülő üzleti célú üdülőfalvak* esetén a kezdeményező vállalkozás nem csupán kiépíti az üdülőfalut, de komplex turisztikai szolgáltatások nyújtásával működteti is azt. *Mindkét esetben* üzletről van szó, ahol a méretnek és az ingatlanokhoz kapcsolódó szolgáltatásoknak döntő szerepe van. Aprófalvak esetében csak elvétve történik a megvalósítás belső szereplőkkel. Általában külső befektető végzi a szervezést, a beruházást, majd az értékesítést vagy a működtetést.

A minél magasabb profit elérése a befektetőket a méret növelésére ösztönzi, ami azonban a környezet számára jelent veszélyt a környezeti terhelés határértékeket túllépő növekedése miatt. A profit hajszolása a költségek mértéktelen csökkentésén és a vásárlók vélt vagy valós ízlésének való megfelelési kényszeren keresztül építészeti vadhajtásokhoz, tájidegen elemek létrehozásához, a tradicionális kultúra megcsúfolásához is vezethet.

A falu társadalmával és gazdaságával a kapcsolat minimális. A faluban élők szempontjából az üzleti jellegű üdülőfalva mint foglalkoztató jelenhet meg. Ezen és esetleg a helyi termékek, kiegészítő szolgáltatások nyújtásán keresztül a falusiak többletjövedelemhez juthatnak.

A családok tulajdonában lévő üdülőházak a falu számára ilyen többlet lehetőségeket alig eredményeznek, ám jelentős infrastrukturális kihívást és időszakos terhelést, sőt társadalmi konfliktusokat eredményeznek.

Elterjedtségük

A statisztikai adatok alapján országos szinten az üdülőfalvak mindkét típusának elterjedésében határozott összefüggés mutatható ki a települési méretekkel. Minél kisebb egy település, annál nagyobb arányt képviselnek az összes lakóegységből az *üdülők* és annál nagyobb arányban fordulnak elő *üdülőként használt lakások*.

A képlet, miszerint az aprófalvakban gyakoribb a lakóegységek üdülési célra való használata, azonban nem minden megyében érvényesül. A jellemzően aprófalvas megyék közül is pl. a Balaton parti települések miatt Somogyban a nagyobb településeken is magas az üdülésre használt ingatlanok aránya.

A két üdülőfalva alaptípusból az aprófalvakban a régi házak felújítása és üdülési célra való hasznosítása hangsúlyosabb (3-3,5-szer gyakoribb), mint más településeken. Igaz, az üdülésre használt lakások csak mintegy felét teszik ki az üdülőnek épített üdülőházaknak és egy-egy településen belüli dominanciájuk sem olyan erős. Olyan önálló státuszú aprófalva sincs még, ahol a lakások több mint felét üdülőként használnák.

1.táblázat: Az üdülőként használt házak településnagyság szerinti megoszlása 2001-ben (%)

Népességszám	Üdülésre használt lakóegységek	Üdülésre használt üdülők	Üdülésre használt lakások	Üdülésre használt lakások aránya az összes üdülésre használt lakóegységből
	aránya az összes lakóegységből			
0-99	15,5	10,4	5,7	32,8
100-249	11,9	8,6	3,5	26,8
250-499	11,5	9,6	2,0	16,1
aprófalvak	11,7	9,5	2,5	19,4
500-999	9,2	8,0	1,2	11,5
1000-2999	9,7	9,2	0,6	5,4
3000-4999	11,8	11,3	0,6	4,3
5000-9999	9,6	9,3	0,4	3,5
10-250 ezer	3,2	3,1	0,1	4,0
összesen	6,0	5,7	0,4	5,8

Forrás: KSH Népszámlálás, 2001 alapján saját szerkesztés

A legelőrehaladottabb, 40% körüli a teljes üdülőfaluvá válás a nógrádi Garáb és a zempléni Nagyhuta esetében. Mindkettő 100 főnél kevesebb lakossal és 70-80 lakással rendelkezik. További, jellemzően a régi házak üdülővé válásával átalakuló aprófalvakot mutat a következő táblázat.

2.táblázat: Az üdülésre használt lakások legmagasabb arányával jellemezhető aprófalvak 2001-ben

Megye	Az üdülésre használt lakások aránya a teljes lakásállományból	
	20-29%	30-43%
Győr-Moson-Sopron:	Rábasebes, Csér	
Vas:	Nemesládony, Iklanberény, Mészlen, Szőce, Hegyhátszentjakab	Lócs, Szalafő, Szaknyér
Zala:	Vindornyafók, Baglad, Zalamerénye, Iborfia, Bezeréd	
Baranya:	Óbánya	
Somogy:	Visz, Gyugy, Vörs, Somogyacsa	
Borsod-Abaúj-Zemplén:	Gömörszőlős	Nagyhuta
Nógrád:	Kutasó	Garáb, Cserhátszentiván
Veszprém:	Hegymagas, Balatonszepezd, Fenyőfő	Németbánya

Forrás: KSH Népszámlálás, 2001 alapján saját szerkesztés

Üdülésre használt üdülővel az összes lakóegység 50%-ánál nagyobb mértékben 28 aprófalva rendelkezik.

3. táblázat: Az 30%-nál magasabb üdülőarányral rendelkező aprófalvak 2001-ben

Megye	Az üdülők aránya az összes lakóegységből	
	50%-nál magasabb	30-49%
Győr-Moson-Sopron:	Fertőhomok	Vének
Vas:	Borgáta, Döröske, Mesteri, Velem, Felsőcsatár	Bozsok
Zala:		Almásháza, Zalaszentmárton, Zalaköveskút, Dötk
Baranya:	Váznok, Nyugotszenterzsébet, Hegyszentmárton,	Kovácsszénája, Varga, Felsőegerszeg, Botykapeterd, Kacsóta
Somogy:	Szántód,	Teleki
Tolna		Kisszékely
Borsod-Abaúj-Zemplén:	Sima	Vágáshuta, Tornabarakony, Mogyoróska, Háromhuta, Hejce
Komárom-Esztergom		Várgesztes
Fejér:		Bakonykúti, Újbarok
Veszprém:	Tagyon, Kékkút, Balatoncsicsó, Vászoly, Örvényes, Balatonrendes, Balatonhenye, Mencshely, Lovas, Balatonszepezd, Balatonudvari, Dörgicse, Paloznak, Ábrahámhegy, Hegymagas, Lesencefalu,	Salföld, Monoszló, Szentbékállá, Szentantalfá, Somlójenő, Szóc, Döbrönte, Nemesvita, Aszófő, Köveskál
Pest		Tésa, Perőcsény
Szabolcs-Szatmár-Bereg:	Tivadar	

Forrás: KSH Népszámlálás, 2001 alapján saját szerkesztés

Az aprófalvakban üdülésre használt ingatlanok erős területi koncentrációt mutatnak. Mintegy 58%-ban 29 olyan aprófaluban koncentrálnak, melyek mindegyikében 100-nál több üdülésre használt lakóegység található.

Az üdülésre használt lakóegységek száma egyenlő, vagy több mint a lakás célú lakóegységek száma 29 aprófaluban. További 84 aprófaluban az üdülésre használt lakóegységek aránya eléri, vagy meghaladja a 20%-ot. Ezek alapján összesen 113 aprófaluban (az aprófalvak 11%-ában) mondhatjuk, hogy elindult az üdülőfaluvá válás. Ezekben a településeken az üdülésre használt házak magas aránya kétségtelenül erősen kihat a falu gazdaságára és társadalmára.

Az üdülésre használt lakóegységek aránya alapján az aprófalvak üdülőfaluvá válása leginkább Veszprém és Vas megyékben figyelhető meg, ahol az aprófalvak üdülőfaluvá válásának elindulásában jelentős szerep jutott a külföldiek ingatlanvásárlásainak is.

A jellemzően balatonvidéki és őrségi üdülőfalvak mellett Baranya és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében bontakozott ki leginkább ez a folyamat.

Más oldalról, összesen 439 olyan aprófalva van (az aprófalvak 43%-a), ahol egyáltalán nincs a statisztika szerint üdülésre használt ingatlan.

A külföldiek szerepe az üdülőfaluvá válásban

Vannak falvak, ahol az üdülő faluvá válás tervezetlenül, a helyiektől függetlenül indult el, máshol a helyiek kívánták, tervezték ezt a folyamatot és tettek is az üres ingatlanok, a kialakítható üdülőtelkek külső érdeklődők, gyakorta külföldiek számára történő értékesítéséért.

A külföldiek ingatlanszerzését a térségi szereplők változó módon értékelik.

- *Somogyban* a külföldiek elsősorban a Balaton háttértelepüléseiben jelentek meg. Szinte nincs olyan település, ahol ne lenne külföldi háztulajdonos. Németek, hollandok, osztrákok, de pl. írek is vásároltak ingatlanokat. Inkább befektetési szándékkal internetes közvetítőktől. A házak fele már külföldi kézben van pl. Újvárfalván. (Megjegyzendő, hogy a 2001-es statisztika szerint ebben a faluban egyetlen üdülési célra használt lakóegység sincs, azaz a külföldiek hivatalosan lakásként használják tovább a megvásárolt házakat!)

A helyiek külföldi betelepülökhöz való viszonyulását alapvetően két dolog szabja meg. Egyrészt gondot jelent, hogy a külföldiek – csakúgy mint a belföldi üdülőtulajdonosok – után nem jár kvóta, azaz nem járulnak hozzá a település működése finanszírozásához. Másrészt azt sem tartják kívánatosnak, ha a házak üresen maradnak és esetleg szegényebb családok vásárolják meg azokat a városinál olcsóbb élet reményében. „Újvárfalva polgármestere szerint inkább a külföldiek jöjjenek, mint a cigányok, még ha a külföldi után nem is jár fejkvóta. A kvóta hiányát kompenzálja pl. a fűnyíró, amire a külföldiek összeadták a pénzt, a település szépítéséhez adott hozzájárulások, az óvodának adott ajándékok és az adófizetési hajlandóság alapján remélt adóbevétel.” (Frank Dezső)

Csupán az ingatlan külföldiek által történt megvásárlása sem jelent feltétlen előnyt. A házak őrizetlensége, gondozatlansága további problémákat szül. „Ha a külföldi tulajdonos nincs ott, a cigányok ellopják a tetőt, vagy áramot lopnak.” „Nem gondozzák a portát, felnő a parlagfű, nincs eltakarítva a hó.” (Frank Dezső) Nagyszakácsiban a külföldiek tulajdonában lévő 50 házból kb. 20-nál van ilyen gond. Vannak olyanok is, akik áldoznak a magyarországi ingatlanjuk fenntartására, gondnokot fogadnak.” Nagyszakácsiban a külső háztulajdonosoknak a közös költségekhez adófizetéssel kell hozzájárulniuk. 900 Ft/m² építményadót kell fizetni a nem helyi lakos ingatlantulajdonosoknak. Ezelől úgy menekülnek, hogy bejelentkeznek helyi lakosnak.” (Kövér István) A helyi gazdaság élénkítéséhez az üdülőházak tulajdonosai nem járulnak hozzá. „Hozzák a barátait, de helyi fogyasztás nem jelenik meg.” (Frank Dezső)

Nagyszakácsi polgármestere összességében nem tartja jónak a külföldiek jelenlétét a faluban, mert „mindent hoznak magukkal, így a helyi piacot nem növelik, normatíva sem jár utánuk, miközben a közösségi szolgáltatások egy részét mégiscsak használják, ráadásul felverték az ingatlanárakat. Most 4-5 millióba kerül egy régi, komfort nélküli ház.” (Kövér István)

- *Zalában* az üdülőfalvak külföldi ingatlanvásárlással való kialakulása megtorpant. „Úgy látszik, már nem divat a hétvégi ház.” (Szőkéné 2006) Ugyanakkor az üdülőtulajdonosok mellett a szolgáltatók is megjelentek. „Tisztán üdülő falvak sincsenek, ha még a falunak van munkaképes lakója. Ahol a külföldiek, az üdülők megjelentek, a helyiek is kezdenek vendégfogadással foglalkozni. Az üdülők megjelenését tehát a szolgáltatók megjelenése követi, csak az a kérdés, mennyi idő múlva.” (Szőkéné 2006)
- *Borsodban* inkább a kivárási jellemző. Az aprófalvakban már megjelent néhány külföldi tulajdonos, ami a régi házakat birtokló örökösök számára azt az üzenetet hordozza, hogy még több érdeklődő is várható. Ezért most kívárnak. A külföldi kereslet, ezáltal a falusi

ingatlanárak növekedésében bízva sem eladni nem akarják a falusi házakat, sem felújítani nem akarják, nem tudják azokat.

- *Baranyában* viszonylag korán elindult a külföldiek aprófalvakban való ingatlanszerzése. „A sváb kapcsolatok révén elsősorban a németek érdeklődtek és vásároltak régi házakat. Többségük felújította azt, de maradtak olyanok is, melyeket új gazdáik is elfelejtettek, nem is jártak ott évek óta. A felújított házak régi stílusát megőrizték, a kisfalvak ékei lettek és példát adtak a hazai tulajdonosok számára is a felújításhoz.” (Lászlóné Bauer Nóra) Ezzel együtt is a külföldi tulajdonosok és a falu között a kapcsolat laza, a helyi gazdaság élénkülését nem, vagy csak kevéssé segítették elő. (Szabó Géza dr.)

Az üdülőfaluvá válás előnyei, problémái és sajátos fejlesztési feladatai (részösszegzés)

Az aprófalvak turisztikai funkcióváltásának hatásai a falukép, az infrastruktúra, a környezetterhelés, fenntarthatóság, a kulturális hagyományok, a helyi piac: fogyasztás + munka, az innovációk terjedése, a társadalmi konfliktusok és az esélyegyenlőség területén jelentkezhetnek. Az eddigi tapasztalatok szerint az üdülő faluvá alakulás a faluképen valóban sokat változtat. Részint a házak telken belüli felújításával, részint a környezeti értékrend közterületekre való kiterjesztésével.

Az aprófalvakban a külső üdültulajdonosok megjelenése öt területen gerjeszt konfliktusokat. Ezek:

- Településüzemeltetéshez való hozzájárulás - normatíva vagy adó.
- Életformák összecsapása - alkalmazkodás és kölcsönhatás.
- Kötődés, felelősség - környezethez való viszony, fenntarthatóság.
- Értékkörzés, helyi hagyományokhoz való viszony - identitáskeresés és üzlet.
- Kapcsolódó kereslet kielégítése - helyben vagy kívül.

A hatások és a jelenlegi elterjedtség alapján az aprófalvakban az üdülőfaluvá válás sem mindenható csodaszernek, sem kerülendő veszélynek nem tekinthető.

Nem mindenható csodaszernek, mert:

- csak az aprófalvak mintegy 10%-át érinti,
- munkahelyet alig hoz létre,
- állandó kitelepüléssel, az elnéptelenedés megfordításával nem jár,
- jelen formájában a helyi árbevételt nem növeli,
- meg kell küzdeni a konfliktusokkal.

Nem kerülendő veszély, mert:

- ahol működik, sikerül megmenteni a nemzeti vagyont és a kultúra egy részét,
- javul a falukép, vonzóbbá válik a település,
- magával hozza az értékek feltárását, megőrzését,
- hozzájárul az innovációk terjedéséhez,
- az idegenekkel való találkozás növeli a toleranciát, edződik a közösség,
- erősödik a térségi identitás, új lokálpatrióták termelődnek,
- magában hordja a helyi piac potenciális bővülését.

Az üdülőfaluvá váló aprófalvak sajátos fejlesztési célja az üdülőfunkció népességeltartó erejének növelése, az üdülés körülményeinek a helyi szolgáltatások kiszélesítésével történő javítása lehetnek.

Fejlesztési feladatként megfogalmazható:

1. Az üdültulajdonosok összefogása, párbeszéd kezdeményezése annak érdekében, hogy a helyi értékek feltárásához, a tervezéshez és a fejlesztési projektek megvalósításához

szükséges szürkeállomány és kapcsolati tőke biztosítható legyen. Másrészt be lehessen vonni a falukép, az alternatív infrastruktúra fejlesztésébe az üdültulajdonosok tőkét, anyagi erejét is.

2. Az üdülők számára folyamatos szolgáltatások kialakítása, ezzel a helyi gazdaság élénkítése. Ilyen szolgáltatás lehet pl. üdülőgondnokság a porta gondozásához, főzés az üdülők számára, karbantartási munkák elvégzése, házi készítésű élelmiszerek előállítás és eladása, mosási és takarítási szolgáltatás nem csak az üdülőben, de a városi lakásban is, gyermekfelügyelet ellátása hétvégén, vakáció idején.
3. A városi piacok megszerzése a helyi termékek és szolgáltatások számára az üdültulajdonosokon keresztül.
4. A fenntarthatósági kontroll érvényesítése, építési szabályozás kialakítása a városi életmód és ízlés nem kívánatos megnyilvánulásainak kiszűrése, a környezeti terhelhetőség szempontjainak figyelembe vétele érdekében.

Falusi vendégfogadás

A falusi turizmus lényege, hogy a falvakban élő emberek fő elfoglaltságuk mellett részt vállalnak az üdültetésben oly módon, hogy házukat vagy házrészüket a vendégfogadás szolgálatába állítják. (Kenézné 1995b) Vonzerői jellegzetesen három fő csoportba sorolhatók (Szabó 2005):

1. A természet közelsége, a természet iránti vágy.
2. A hagyományok, örökség.
3. A falusi vendégszeretet, a családiasság.

A vendég ily módon betekintést nyerhet a falusi hétköznapiakba, az adott vendégfogadó családi életébe. Jó esetben megismerheti és kipróbálhatja a hagyományos paraszti gazdálkodást, besegíthet az állatok ellátásába, a ház körüli munkákba.

A falusi turizmus felfutása

Nyugat Európa egyes országaiban, főként Ausztriában Németországban és Franciaországban a falusi vendéglátás az utóbbi két évtizedben látványosan előretört. A turizmusnak ez a formája a kisebb jövedelmű rétegek számára is elérhető és különösen népszerűvé vált a családostok és nyugdíjasok körében. Emellett környezetbarát jellege is felértékeli a turizmus eme formáját.

Magyarországon az első világháború után terjedt el a városon lakók körében a falusi üdülés. Elsősorban a szállodák és más kereskedelmi szálláshelyek hiánya miatt, még a kimondottan üdülésre szakosodott vidékeken (a Balaton és a főváros környékén, a Mecsekben, a Mátra és a Bükk területén, az Alpokalján és az Alföld folyó menti településein) is jórészt a falusi vendégfogadóknál juthatott szálláshoz a vendég. (Bodnár 2000) Ezekben a helyeken kiterjedt fogadó- és panzióhálózat, illetve családi nyaralók álltak a vendégek rendelkezésére, amiről részletes információkat nyújtó kiadványok tájékoztatták az érdeklődőket. Az ország akkori üdülési igényeinek mintegy harmadát a falvak elégítették ki.

A második világháborút követő időszak gazdasági visszaesése, majd üdülési politikája visszaszorította a falusi turizmus iránti igényt. A 70-es években egyes megyei idegenforgalmi hivatalok szervezték újra saját területükön a falusi vendégfogadást, azonban viszonylag gazdaságos és a keresethez gyorsan alkalmazkodni tudó képessége ellenére a 80-as évek végéig mégsem terjedt el széleskörűen.

Az 1990-es évek változásai gyökeresen átalakították az ország gazdasági szerkezetét, ennek következtében jelentősen csökkent az iparban és a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma és a munkanélküliségi ráta megnőtt. A munkanélküliséggel leginkább sújtott régiókban - a természeti környezet, a modernizációból kimaradt falvak épített és kulturális környezetét

figyelembe véve - sokak által nagy reményekkel övezett lehetőségként jelent meg a turizmus fejlesztése.

A hazai falusi turizmus újraindítása 1989-ben, az Országos Idegenforgalmi Hivatal, majd annak utódszervezetei által segített civil szerveződéssel indult. Az egyéni vállalkozók kezdeti túlsúlya után számos önkormányzat és a kormányzat is felismerte a falusi turizmus válságkezelő funkcióját. Ez a felismerés a szektor anyagi támogatásában folytatódott. A pályázati rendszerek nyomán több száz falusi szálláshely jött létre.

A szakmai és érdekvédelmi országos szervezet mellett a professzionizálódást a „falusi vendéglátó” szakképesítés Országos Képzési Jegyzékben való megjelenésével és a szálláshelyek minősítési rendszerének bevezetésével, majd 1996-ban a falusi vendégfogadás jogszabályi hátterének megalkotásával teljesedett ki.

Baranya megyében a falusi turizmus indulása a középosztálybeli, főként hivatali réteghez kapcsolódik. A falusi turizmus belső kezdeményezéséből csak a nagyobb falvakban tudott elindulni. Kárászton (391) pl. már a 30-as években is volt vendégfogadás és most is 30-40 fős kapacitással működik. Magyaregregy (862), Hosszúhetény-Püspökszentlászló (3360) aktív lakossággal, komoly gazdálkodással rendelkeznek, abból nőtt ki a falusi vendégfogadás. Gyakorlatilag egymástól tanulták, lesték el a fortélyokat.

Az Ormánságban megint más módon indult a falusi turizmus. A harkányi vendégház megfogó egynapos programok szervezése volt a kezdet. Egy 60-as éveiben járó, nem helyi származású, de 20 éve ott élő, korábban OTP fiókban dolgozó nő most már a negyedik vendégházat alakította ki. A házak több faluban helyezkednek el, de egy kézben vannak. (Szabó Géza dr.)

A helyből induló turisztikai kezdeményezések között megtalálhatók a kevésbé üzleti, inkább kulturális indíttatású törekvések is. Főként a programok biztosítása működik ily módon. (Lászlóné Bauer Nóra)

A legkisebb, szinte már lakatlan településeken külső vállalkozások üzleti lehetőséget is láttak a vidéki turizmus feltételeinek megteremtésében. Várakozásuk azonban csak többé-kevésbé teljesült. Kán példája is mutatja, hogy gyors meggazdagodás ebből az ágazatból nem várható és teljesen más üzletvezetési módszereket kíván, mint pl. a gyógy- és fürdőturizmus központjaiban egy panzió vezetése.

Zalában a helyi önkormányzatoknak volt szerepe a falusi turizmus indulásában. A szomszédos Vas és Somogy megyékhez képest kissé megkésve és kisebb léptékben jelentkeztek az első vendégfogadók. A kisebb elterjedtség, a helyi példák hiánya következtében a pályázati támogatások és a leromlott állapotú, hasznosítatlan ingatlanok a falusi turizmusban való aktív szerepvállalásra ösztönözték a helyi önkormányzatokat. (Szökéné 2006)

Szabolcs-Szatmár-Beregben a falusi turizmust a megyében 1992-ben a Tisza menti özvegyasszonyok kezdték el. Kezdetben a tiszai vízi túrázóknak adtak szállást. A megyében akkor figyeltek fel rá, mikor már 30 vendégfogadó volt a megyében. Ezt követően indult el a megyei egyesület szervezése és a pályázatok ösztönzésére is újabb tagok megjelenése. (Hanusz Árpád dr.)

Somogyban a nagyobb turisztikai attrakciók közelében alakultak ki az első falusi vendégfogadók. Résztint a Balaton melletti hagyományok, résztint Kaposvár közelsége hatott ösztönzőleg.

Borsod-Abaúj-Zemplénben a hegyvidéki és a fürdők melletti települések jártak az élen. Példaértékű lehet pl. Bogácson és a Zemplén aprófalvaiban a falusi vendégfogadás elterjedése. Más, turisztikai kereslettel nem jellemezhető területeken a városba elszármazott örökösöknek a falusi ingatlanjaik értékörzésére, felújítására irányuló kezdeményezései hatására alakultak ki – pályázati támogatásokkal - a falusi szálláshelyek. (Nagy Katalin)

Összességében elmondható, hogy csak részben a kereslet jelentkezése indukálta a falusi vendégfogadás kialakulását. Az ingatlanok hasznosítási igénye, a jövedelemszerzési kényszer és

a pályázatok által kínált lehetőségek együttes hatására olyan településekben is megjelentek a falusi vendéglátók, ahol turisztikai forgalom korábban nem mutatkozott, jelentősebb turisztikai attrakcióval nem rendelkeztek. A más térségekben már jelentkező kereslet várható helyi megjelenésére való alapozás és a pályázati források igénybe vételére való képesség a középosztálybeli hivatalnokok számára tették leginkább lehetővé a falusi vendégfogadó helyek kialakításának korai indítását. A nyugat-európai modellnek megfelelő út, amikor a gazdák a mezőgazdálkodás mellett bővítik tevékenységüket a falusi vendégfogadással, csak nagyon kis arányban bizonyult jellemzőnek.

A falusi vendégfogadás feltételei

a. Szálláshelyek

A falusi turisztikai szálláshelyek a magán szállásadás körébe tartoznak. Tulajdonosaik és üzemeltetőik között magánszemélyek és vállalkozások egyaránt megtalálhatók.

A méretgazdaságossági küszöb a falusi turizmusban (is) 40-50 szállásférőhelynél húzható meg. Ennyi kell ahhoz, hogy egy busznyi embert el lehessen helyezni. A méretgazdaságossági szempontokat figyelembe véve falusi vendéglátóhelyekből, ahol a férőhelyek számát 10 főben maximálták, legalább 5-6-nak kellene egy faluban működnie, méghozzá egymással szoros együttműködésben. Ekkora nagyságrendben azon túl, hogy már képesek nagyobb létszámot fogadni, a marketing tevékenység is gazdaságosan végezhető és ki tudják egymást segíteni, ha valahol probléma adódik. A vendégfogadó hálózatok kialakulására az aprófalvas térségekben mégis alig van példa. A kevesek között említhető a somogyi Faluhotel hálózat, vagy a cserehádi CSER-KÉK turisztikai hálózat.

A szálláshelyek minőségét a falusi vendégfogadók esetében a FATOSZ minősítői által elvégzett minősítési folyamatban megítélt napraforgók száma jelzi. Az utóbbi években az egy napraforgós szálláshelyek már eltűntek, legjellemzőbb a három napraforgós és egyre több a négy napraforgós besorolás. A minősítés az udvar, a ház, a szobák felszereltségének és a szolgáltatások körének mérése alapján történik. A 2000-es és 2006-os falusi turizmus katalógus kínálatának összevetése alapján tendenciaként értékelhetjük a hagyományos falusi szálláshelyek arányának csökkenését. A magasabb, a panziók szolgáltatásaival vetekedő komfortfokozat ára a modernebb, falusi jellegét elvesztő, a tulajdonostól elkülönült elhelyezést biztosító szállások előtérbe kerülése, a falusi vendégfogadás tartalmának a fizető vendéglátás irányába való eltolódása.

A szálláshelyek működtetésében megjelenő jellemző gond a falusi vendégfogadás és a kereskedelmi szállásadás elkülönítésének hiánya a szabályozás egyes területein. Így az étkeztetéshez szükséges konyhai infrastruktúra kialakításában, a szobákban elhelyezett TV kapcsán követelt szerzői jogdíjak megfizetésében semmiképp sem lehet azonos mércével mérni a két szolgáltatást. A két típus között a forgalomban nagyságrendi különbség mutatkozik. A szállásadók részéről az összefogás hiánya emelhető ki a legnagyobb problémaként. Ez akadályozza a hatékonyabb marketing bevezetését és a turisták vonzását, tartózkodási idejének meghosszabbodását eredményező sokszínű programkínálat kialakulását.

A szálláshelyek mennyiségéről és területi megoszlásáról a KSH statisztikákból kaphatunk képet. Mivel 1990-ben falusi szálláshelyek még nem szerepeltek a nyilvántartásban, célszerű a teljes magán-szállásadás helyzetét vizsgálni.

Miközben országos szinten a magán-szállásadás 1990 és 2000 között közel megkétszereződött és az aprófalvakban a növekedés tízszeres volt, Észak-Magyarország aprófalvaiban a magán szálláshelyek férőhelyeinek bővülése dinamikusabb volt az országos átlagnál. Erre a rendkívül alacsony kezdőérték adott lehetőséget. Kétségtől az időszak fejlesztési akcióinak is köszönhető, hogy pl. BAZ megye aprófalvaiban az 1990-es gyakorlatilag nulla pontról 2000-re 760 férőhely jött létre. Ezzel az aprófalvak magánszálláshelyeinek az összes magánszálláshelyen belüli aránya is a régióban a korábbi 0,2%-ról 4,1%-ra emelkedett.

4.táblázat: A magán szállások férőhelyei számának időbeni és térbeni alakulása (1990-2000)

	Magán szálláshelyek férőhelyei								
	Összesen			Kisfalvakban			Aprófalvakban		
	1990	2000	1990-2000	1990	2000	1990-2000	1990	2000	1990-2000
	db	db	%	db	db	%	db	db	%
Borsod-Abaúj-Zemplén	4950	5175	104,6	13	953	7330,8	12	580	4833,3
Heves	1940	4578	235,9	238	611	256,7	0	5	XX
Nógrád	712	588	82,6	18	330	1833,3	0	175	XX
Észak-Magyarország	7602	10341	136,0	269	1894	704,1	12	760	6333,3
Magyarország	11890	219229	184,4	2995	28024	935,7	801	8737	1090,8

Forrás: KSH T-STAR alapján saját szerkesztés

A falusi szálláshelyek száma 2000 és 2005 között már kevésbé dinamikus, országos szinten 1,3-szorosára, az aprófalvakban 1,4-szeresére növekedett. A több mint 10 ezer új falusi szállásférőhely 1/4-e azonban aprófalvakban jött létre, mint ahogyan a legdinamikusabb növekedés is a tipikusan aprófalvas megyékben, azok aprófalvaiban mutatkozott.

Az időközben az ország falusi szálláshelyeinek 1/4-ét kínáló Észak-magyarországi régióban a falusi szálláshelyek száma több mint megduplázódott és az aprófalvak összes falusi szálláshelyeken belüli aránya meghaladta a 15%-ot. A főként Heves megyéhez tartozó nagyobb települések falusi szálláshelyeinek bővülése azonban dinamikusabbnak mondható, így a régióban – más aprófalvas területekhez képest - a falusi vendégfogadás kevésbé kötődik jellemzően az aprófalvakhoz.

5.táblázat: A falusi szálláshelyek számának időbeni alakulása (2000-2005)

	Falusi szálláshelyek								
	Összesen			Kisfalvakban			Aprófalvakban		
	2000	2005	2000-2005	2000	2005	2000-2005	2000	2005	2000-2005
	db	db	%	db	db	%	db	db	%
Borsod-Abaúj-Zemplén	2944	5735	194,8	953	2443	256,3	580	1409	242,9
Heves	2603	4376	168,1	611	1160	189,9	5	80	1600,0
Nógrád	477	1201	251,8	297	738	248,5	175	245	140,0
Észak-Magyarország	6024	11312	187,8	1861	4341	233,3	760	1734	228,2
Magyarország	33502	44453	132,7	11225	17628	157,0	6107	8727	142,9

Forrás: KSH T-STAR alapján saját szerkesztés

A falusi szállásférőhelyek népességszámhoz viszonyított aránya alapján országosan 58 aprófalva emelhető ki. Ezekben a falusi szállásférőhelyek 100 lakosra vetített száma legalább 20, azaz időszakonként a turisták száma átlépheti a helyi közösség és a gazdaság számára kritikus tömeget. Közülük 24 település (41%) Az Észak-magyarországi régióban található.

Miként az 58 aprófalva az ország falusi szállásférőhelyeinek 12%-át, az aprófalvak falusi férőhelyeinek közel 2/3-át koncentrálja, úgy a régióban is a 24 aprófaluban összpontosul a régió aprófalusi szálláshelyeinek 83%-a. Az aprófalvakon belül tehát a falusi turizmus meglehetősen

koncentráltan van jelen, amit az is mutat, hogy országosan az aprófalvak 68%-ában, a régióban az aprófalvak 54%-ában egyáltalán nem található falusi szálláshely.

A saját lakosságszámát megközelítő, vagy annál több falusi turisztikai férőhellyel 7, ebből két észak-magyarországi aprófalva rendelkezik: Szántód (322), *Teresztenye* (26), Balatonrendes (117), Salföld (64), Óbudavár (58), *Mogyoróska* (75), Borgáta (165).

6.táblázat: A lakónépesség legalább 20%-át elérő falusi szállásférőhellyel rendelkező aprófalvak megyénként

Megye	100 lakosra jutó falusi szállásférőhelyek száma	
	50-nél magasabb	20-49 db
Vas:	Borgáta, Velem	Szatta, Szalafő, Kétvölgy, Bozsok, Hegyhátszentjakab, Nagyrákos
Zala:	Felsőszenterzsébet	Gomboszeg, Sénye, Lendvadedes, Iborfia, Márokföld
Baranya:		Kovácsszénája, Óbánya, Kárász
Somogy:	Szántód	
Borsod-Abaúj-Zemplén:	<i>Teresztenye, Tornakápolna, Mogyoróska,</i>	<i>Varbóc, Regéc, Arka, Jósvafő, Hejce, Fony, Aggtelek, Szőlősdaró, Vágáshuta, Nagyhuta, Becskeháza, Háromhuta, Irota, Abaújalpár, Gömörszőlős, Pányok, Uppony</i>
Heves:		<i>Parádsasvár</i>
Nógrád:		<i>Kozárd, Hollókő, Garáb</i>
Veszprém:	Hegymagas, Lovas, Óbudavár, Paloznak, Salföld, Balatonrendes, Kapolcs	Balatoncsicsó, Vászoly, Szentbékállá, Vigántpetend, Dörgicse, Öcs, Pula
Szabolcs-Szatmár-Bereg:	Tivadar	

Forrás: KSH T-STAR alapján saját szerkesztés

b. Vendéglátás

Az aprófalvak falusi szálláshelyei alig foglalkoznak hirdetett vendéglátással. A kistalvak körében is csak kevés falusi szálláshely kínál étkezést is a vendégeknek. Így pl. Baranyából a nagygyárádi Muskátlis Ház, Somogyból Szenna falusi vendégfogadói (Handó Ház, Raab Vendégház, Ágnes Vendégház), Zalából a dobronhegyi Kandikó Vendégház, BAZ megyéből a tomori Aranyfácán Fogadó és a füzéri Koronaőr Vendégház, Szabolcsból a jánkajtisi Szellemkastély falusi vendégfogadói teljes ellátással, sőt gasztronómiai specialitásokkal hirdetik szolgáltatásukat, az étrend összeállításánál ügyelnek a helyi ízek megjelenítésére.

A vizsgálatba bevont megyékből a FATOSZ honlapon megjelenő falusi vendégfogadóknak Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében közel fele, Baranya és Somogy megyében az 1/3-a, Zala és BAZ megyében azonban csak 1/10-e jelölt meg hirdetésében étkeztetést. A hirdetések az egyedi sajátosságok bemutatására nem adnak lehetőséget. Minden esetben ugyanazokat az ételajánlatokat találhatjuk: pogácsa, magyar ételek, vegetáriánus ételek, szendvicsek, helyi specialitások, házias ételek, házi készítésű ételek, szárnyas ételek, saláták, saját kenyér, saját

sonka, palacsinták, lángos, kemencében sült ételek, halászlé frissensültek, faszépen sült ételek, egytálételek, csirke- és pulykasültek.

A vendéglátás kiépületlensége az aprófalvakban két szempontból is gond. Más étkezési lehetőség az aprófalvakban alig van, másrészt a kulináris élmény a turisztikai termékek súlyponti elemévé lépett elő az utóbbi évtizedben. A vendégek keresik a falusi ízeket, a speciális/különleges étkeket és italokat. Ahogyan visszavonult a falvakból is a mezőgazdasági termelés, úgy az esély is csökkent a helyben megtermelt élelmiszerek feltalálására.

Átütő, a falusi turizmus lényegét erősítő változásra csak a falvakban folyó mezőgazdálkodás, a helyi termékek előállításának újraindulása, valamint a vendégek étkeztetésére a helyi kifőzdék szállásadástól függetlenül, de csak korlátozott számban (max. 15-20 fő erejéig) jogosult, könnyített HCCP szabályokkal való engedélyezése esetén lehet számítani. A „Falusi vendégasztal” koncepcióról évekig nem született döntés, végre a 136/2007. (VI. 13.) Kormányrendelet értelmében már lehetőség nyílt - „alkalmi falusi és agroturisztikai szolgáltatói” tevékenységként - egyszerű hatósági nyilvántartásba vétellel a szolgáltató saját konyhájában naponta maximum 15 adag étel elkészítésére és értékesítésére.

c. Programok

Az aprófalvak szálláshelyeihez kapcsolatosan megjelenő programkínálat leggyakoribb eleme a *természetjárás, a passzív pihenés és gazdálkodásba való bekapcsolódás*. Az utóbbi két, tradicionálisnak tekinthető ajánlat egyre kevésbé, legalábbis a vártnál kisebb mértékben találkozik a vendégek igényeivel.

Egyre több helyen szerepel azonban az *aktív pihenést* biztosító lovaglás, a horgászat, a vadászat és kézművesség lehetősége is. A borutak a kínálat sajátos, a gasztronómiai keresletre épülő elemét képviselik.

A piackutatások szerint a mai turisták által leginkább keresett programok a gyógyfürdőkhöz, wellness szolgáltatásokhoz, aktív pihenéshez, valamint gasztronómiai élményekhez kötődnek. Rátz Tamara megfogalmazása szerint: „a *wellness turizmus* olyan, az állandó lakóhelyen kívüli, ideiglenes tartózkodást jelent, amely során a turista célja az optimális egészségi állapot elérése, a testi, lelki és szellemi egyensúly megteremtése. A wellness szolgáltatások tehát komplex egészség-megőrzési, prevenciós programot kínálnak, lehetőséget nyújtanak az egészséggel kapcsolatos tudás megszerzésére, s mindezt vonzó környezetben, szórakoztató módon biztosítják a vendégek számára.” (Rátz 2001)

Azok az igazán sikeres falusi vendéglátók, akik kínálatukat képesek a meghatározó igényekhez igazítani. A tipikusan falusi turisztikai kínálatban a *wellness szolgáltatások* még nem jellemzők, pedig a természetközeli életmódhoz való szoros kapcsolódás ezt szinte tálcán kínálja. Kivételt képez a dabronyi Lila Akác Vendégház, mely éppen a wellness szolgáltatásaival (medence, szauna, szolárium, méregtelenítő teázás, masszázs, kirándulás Pápára, ott további fitness szolgáltatások) próbál piacot szerezni.

Közeli gyógyfürdő vagy természetes víz, szauna, medence és lovasbázis hiányában, valamint a falusi természetközeli életmódhoz kapcsolódó sajátos termékek kitalálásának késlekedésével a kistelepüléseknek marad a népi kultúra és a gasztronómia.

A falusi kulturális programkínálatban fontos szerepet betöltő *tájházát* 14 aprófalú hirdeti az interneten. Ez az összes interneten megjelenő tájházak kb. 1/8-a.

A helyi kultúra *kézműves termékekben* való gazdasági hasznosítása és ennek a szélesebb közvélemény előtt internetes honlapokon való megjelenítése 118 településünket jellemzi, de ebből csupán 6 aprófalú. A megvizsgált kiadványokban, a „kézműves portál” és a „mesterporta” internetes honlapokon összesen 256 kézműves jelent meg, ám közülük csak 10 kötődik aprófalvakhoz. Az aprófalvas kistérségek közül csupán az Óriszentpéteri kistérségben jelenik meg hangsúlyosan a kézművesség.

A vidéki fesztiválok vizsgálatát azoknak a helyi identitással való kölcsönhatása is indokolja.

7.táblázat: A fesztiválok témájaként megjelenő termékek

Fesztivál- ternék	Előfor- dulási gyako- riság	Fesztivál- ternék	Előfor- dulási gyako- riság	Fesztivál- ternék	Előfor- dulási gyako- riság	Fesztivál- ternék	Előfor- dulási gyako- riság
<i>italok</i>		<i>zöldség, gyümölcs</i>		<i>gyógynövény, virág</i>		<i>ételfélék</i>	
bor	47	burgonya	4	gyógynöv.	3	tájételek	16
pálinka	13	zöldborsó	1	levendula	1	gulyás ételek	4
sör	1	dió	4	virág	2		
<i>állatok, állati termékek</i>						töltöttká- poszta	1
		káposzta	3	hajdina	1	kemencés ételek	1
hal, halételek	29	kukorica	3	medve- hagyma	1	nemzetiségi ételek	1
vad	5	paprika	2	<i>kenyér, tésztaféle</i>		nyárson sültek	1
birka	4	rizs	2	kenyér	8	romaételek	1
kakas	2	spárga	2	rétes	5	szabadtüzi	1
csirke	2	vöröshagyma	2	palacsinta	2	szakácsi "királyi" ételek	1
liba	1	szilva	3	lecsó	5		
vadlúd	1	szilvalekvár	2	sütemény	1	tárcsán sütött ételek	1
pulyka	1	uborka	1	csusza	1	szárnyas ételek	1
strucc	1	tök	3	dödölle	1		
tojás	1	zöldpaprika	3	fánk	1	<i>ipari termék</i>	
méz	1	paradicsom	1	gombóc	1	fazekas	3
kolbász	4	gyümölcs	3	görhöny	1	hordó	2
disznótoros	3	bab	2	tarhonya	1	kovácsolt termékek	2
sonka	1	barack	2	haluska	1	íjak	2
csülök	1	cseresznye	2	héjas tészta	1	csipke	1
kocsonya	1	körte	1	kalács	1	fakanál	1
pacal	1	bodza	1	langalló	1	játék	1
<i>tejtermékek</i>		málna	1	lebbencs	1	kézimunka	1
túró	1	dinnye	1	morzsóka	1	kristályüveg	1
sajt	1	eper	1	pogácsa	1	madzag	1
<i>ló, vadvilág</i>		gomba	1	prézli	1		
ló	12			prósza	1		
sólyom	3			slambuc	1		
vadlúd	1						

Forrás: Saját szerkesztés 2007

Az áttekintett 5 internetes portál alapján 241 település, ebből 23 aprófalva rendezett 2006-2007-ben valamilyen helyi, vagy helyinek kikiáltott kulturális sajátosságához kapcsolódó rendezvényt. Ezen rendezvények kb. 20%-a közvetlenül valamilyen konkrét termékhez,

élelmiszerhez kapcsolódik. Összesen 118 különböző termék jelenik meg. Szinte már nehéz olyan gyümölcsöt, zöldséget, állati terméket találni, amihez ne kapcsolódna valamilyen helyi fesztivál. A favorit azonban a bor, a hal és a különböző pálinkák. Ezek ismétlődnek a legtöbbször, gyakorta olyan településeken is, melyek nem tartoznak borvidékhez, vagy vízparthoz.

A fesztiválok témáiban a helyi hagyományok mellett gyakorta a kreativitás által kreált „új hagyomány” tükröződik. Így az érdeklődés felkeltésére számítanak pl. az alábbi elnevezésű rendezvények: Bolyhos Ágyaspálinka Fesztivál (Újszilvás), Buncekfesztivál és Káposztás Étkek Versenye (Tarany), Cserepes babfőző fesztivál (Mohács), Dőrejárás (Mosonmagyaróvár), Hagyományos Szabadtűzön Készült Romaételek Fesztiválja (Tiszafüred), Karácsonyi Szentölt Halászlé Vásár (Szeged), Kezes-lábos gasztronómiai fesztivál (Etyek), Lecsőt a keceléből (Zsámbok), Prézliparadé (Zamárdi), Töltikés és Kisbíró Találkozó (Pér), Zselici tüzeslecső főző kavalkád (Bőszenfa), Sárkányi Őrület Országúti Futóverseny (Bakonysárkány).

Ugyancsak új jelenség a településnévből adódó előnyöket kiaknázó imázsteremtő rendezvények szervezése. Itt említhetjük a „szentandrások”, „szentkirályok” találkozóit, a Nagyszakácsban meghonosított Királyi Szakácsversenyt, a Nagykárcsonyhoz kapcsolódó Mikulás Házat és adventi rendezvényeket, a Beregdaróci Kenderes Napokat stb.

Az észak-magyarországi falusi turisztikai programkínálat súlyánál sokkal kisebb mértékben van jelen a világhálón. Csupán 68 észak-magyarországi település, ebből 15 aprófalú rendezvényeiről találtunk információt a legjellemzőbb turisztikai portálokon. Ezek felében valamilyen fesztivál jellegű eseményt rendeztek 2005-2006-ban.

8. táblázat: Az észak-magyarországi aprófalvak fesztivál-termékei

Kistérség	Kis- és aprófalú	Fesztivál termék
Abaúj-hegyközi	Boldogkőújfalú	bor, pálinka
Edelényi	Jósvafő	kulturális
Kazincbarcikai	Aggtelek	barlang
Mezőkövesdi	Cserépváralja	kulturális
	Kács	gyógynövények, vad
Pétervásárai	Mátraballa	burgonya
Szécsényi	Hollókő	folklor
Füzesabonyi	Aldebrő	bor

Forrás: Saját szerkesztés 2007

Míg Somogyban már 8 éve működik az Asztali Örömök rendezvénysorozat és a Zselica kistérség falusi programkínálatának jellegzetes elemét képezik a falusi élményporták, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 30 település rendez immár hagyományossá váló helyi fesztiválokat, Baranya megye néhány kistérsége a kulturális rendezvényekkel tűnik ki (a 2006-os megyei rendezvénynaptárban megjelenő kulturális, sport és szabadidős események 40%-a a megye aprófalvaiban valósult meg), valamint a borutak a megye büszkeségei, addig Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a falusi turisztikai programok néhány nagyobb kistáji rendezvényhez kötődnek. Így a Zempléni, a Gömöri, az Abaúji, a Bodrogi és a Borsodi Művészeti Fesztiválok a központi kisvárosok mellett a környező falvakat is igyekeznek bevonni. A Csereháti Négy Évszak rendezvénysorozat elemei közül is legalább kettőt minden évben aprófaluban rendeznek meg. Egyedi, csak egyetlen településhez köthető turisztikai rendezvénnyel csak nagyon kevés aprófalú büszkélkedhet. Ilyenek a Jósvafői Napok, a kisorvágyi Hagyományőrző Napok, a sajtógalgóci Zenei napok, a tiszadorogmai Vesszős Napok, a kissikatori Gombafesztivál. A kistérségekre kötődő rendezvények kis száma mögött a szervező erő hiánya és a marketing tevékenység gyengesége húzódik.

Az előzőekben megjelent kistelepülési rendezvények turisztikai értéke kétségkívül vitatható, jobbára csak a környező falvak, vagy egy célzott szűkebb falucsoport lakosságát vonzza. Mint ilyennek gazdasági hatása szerény, de jelentős közösségi hatással bírnak és az így összekovácsolt közösség, a szerzett tapasztalatok alkotják a szervesen kialakuló falusi vendégfogadás alapját.

Az aprófalvas falusi turizmus marketingje

Az aprófalvak turisztikai termékei iránti keresletet a vendégfogadók, mivel ebben a településkörben a vonzerők jellegében alapvető különbségek nincsenek, csak a kapcsolódó szolgáltatások alakításával és a kínálat tálalásával, egyedi sajátosságainak tudatosításával, azaz a marketinggel tudják befolyásolni.

A falusi turizmusban egyéni és közösségi marketinggel egyaránt találkozhatunk. Az internetes felületeknek egyre nagyobb szerep jut a szolgáltatók kínálatának megjelenítésében.

Az aprófalusi turisztikai szolgáltatók egyéni marketing eszközei közé a saját kiadványok megjelentetése, a saját honlap működtetése, a hirdetési katalógusokba és internetes portálokra való bejelentkezés sorolhatók.

A saját kiadványok között az egyszerű fénymásolatoktól a több lapos színes prospektusig minden megtalálható. Átfogó vizsgálatuk és elemzésük nem lehetséges. Az általunk begyűjtött közel 60 kiadvány alapján megállapítható, hogy a tények egyszerű közlése mellett a szerkesztők a vidéki, természetközeli élmény, a falusi nosztalgia felidézésére fektetnek különös súlyt. Minden kiadványban megjelenik a név és az alapszolgáltatás, ám az elérhetőség, megközelíthetőség leírása már helyenként elmaradt. A szolgáltatások bemutatása az egyszavas meghatározástól a regényszerű leírásig terjed. Az utóbbi természetes következménye az olvashatatlanul apró betű. A falusi vendégfogadók egyéni kiadványai a költségtakarékosság jegyében általában szerény kivitelűek. Esetleg pályázati támogatással készíttetnek igényesebb kiadványokat.

A saját honlap működtetése az aprófalvak falusi vendégfogadóira kevésbé jellemző. Ha van is, részint csak egy ismerős, a gyerek által összebarkácsolt formában működik, részint egy nagyobb internetes portál üzemeltetője készítette el ugyanazon formára minden, nála hirdető, a honlap-készítést extra szolgáltatásként megrendelő vendégfogadó számára.

Az első 12 internetes portálon megjelenőket vizsgáltuk meg részletesebben. A 2007 év eleji állapot szerint az ország 7341 falusi vendégfogadjójából 2340-en jelennek meg ezeken a honlapokon, azaz a reprezentációs arány kb. 1/3-os.

A legkisebb települések relatív reprezentációja a legnagyobb, 35%-ot meghaladó mértékű. Ezt követően az aprófalvak szálláshelyeinek hirdetettsége csökken, majd az 500 fősnél nagyobb települések esetében a szálláshelyek hirdetettsége a népesség számával párhuzamosan nő. Az 5000 feletti települések szálláshelyei ismét súlyuknál kisebb mértékben hirdetik magukat. Megjegyzendő, hogy a 10 ezer lakos feletti települések esetében a hirdetettségi arány 240%, ami arra utal, hogy a jog szerint nem falusi szálláshelyek is így hirdetik magukat, illetve az egyes internetes honlapok eleve nem ugyanazon elvek alapján határozták meg szálláskategóriáikat.

Gyakori a több honlapon való megjelenés. A pálmát a gannai Gádoros Vendégház viszi el, mely 9 honlapon is jelen van. További 11 szálláshely, ebből 5 aprófalusi ajánlja magát 5, vagy annál több turisztikai honlapon. Ugyanakkor a különböző honlapokon ugyanarról a szálláshelyről más-más adatok jelennek meg. Nem egyezik a férőhelyek száma, az ár. Az egyes kistájak reprezentációjában is erős eltérés mutatkozik. Észrevehető, hogy hol történik szervezeten a falusi vendégfogadók hirdetése. Így az Észak-alföldi régióban az aprófalvak falusi vendégfogadóinak fele, az Észak-magyarországiiban a 30%-a megjelenik az interneten, míg más régiókban ez az arány csak 20% körüli.

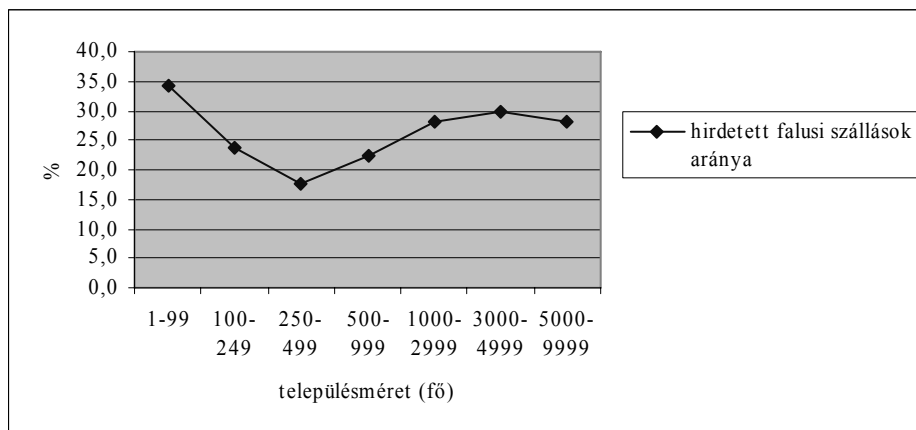
Az egyéni hirdetéseket fogadó legnagyobb portálokról a következő táblázat ad áttekintést.

9. táblázat: A falusi szálláshelyeket ajánló internetes portálok

Honlap neve (www. ...)	Vizsgált kategória	Hirdetett falusi szálláshely		Hirdetés évi díja (Ft)	Látogatottság saját közlés alapján
		összes	apró- faluban		
utikonyv.hu	Falusi vendéglá- tóhelyek	528	110		
szallas.net	Nincs megosztás	522	32	6.000, ha van saját honlapja	60 ezer/hó
szallasinfo.hu	Üdülőházak/ vendégházak	368	25	10.000	800 ezer/hó
iranymagyaror- szag.hu	Falusi turizmus	359	75		
travelport.hu	Falusi	350	64		85 ezer/hó
fatosz.hu	Falusi vendég- látóhelyek	332	73	10.000	
belfoldiutazas.hu	Falusi szálláshely	191	24		
falutur.hu	Falusi turizmus	165	26	alap ingyen, 3600 Ft a honlappal rendelkezőknek, 15-30 ezer Ft	
kulcsoshaz.hu	Kulcsosház	161	26	2500Ft/fő/éj alatt ingyenes	
vendegvaro.hu	Falusi vendéglátás	145	26	15.000	170 ezer/hó
szallasjegyzek.hu	Vendég-házak	136	6		
simply-hungary.com	Falusi szállások	98	27	ingyenes, keretszer-ződést kell kötni	
belfoldiszallasok.hu	Falusi szálláshelyek	41			
hazaiszallasok.hu	Falusi szálláshely	34		6.800+500/fotó	
holnyaraljunk.hu	Nincs bontás	33		6.000 Ft	
magyarvendeglatas.h u	Falusi turizmus	26			
utazom.hu	Falusi turizmus	11		7500 Ft, alap ingyen	
szallastippek.hu	Falusi szálláshely	5		12.000	
szallasajanlo.hu	Nincs bontás	348		alap ingyen, 24.000	40-50 ezer/hó
pihenes.com	Falusi vendégház	46		alap 5000, bővített 9000	
kiadoszallasok.hu	Magán-szálláshely (vendég-ház)	243		alap ingyen, 12.000	120 ezer/év

Forrás: Saját gyűjtés

A még mérsékeltnek mondható megjelenéshez a hirdetési költségek is hozzájárulnak. Egy-egy hirdetés éves díja 6-18 ezer Ft. Ezt a nagyon kis településeken a szállásokat működtető külső tulajdonosok igen, de az aprófalvak helyi lakosai nem tudják megfizetni. Véltetően tehát az aprófalvak szállásajánlatainak az Interneten való kisebb arányú megjelenése a tulajdonosok egzisztenciális helyzetével és kommunikációs lehetőségeivel is összefügg. Ahogyan nő a falu népességszáma, úgy válnak ezek a tényezők a helyi lakosság számára is kedvezőbbekké.

1. ábra: Az Interneten hirdetett falusi szálláshelyek településkategóriánként változó aránya
Forrás: Saját gyűjtés

A hirdetések átgondolatlanságára, az adatok frissítésének rendszertelenségére utal és nem csak a kutatást, de a vendégek eligazodását is nehezíti, hogy a szálláshelyek adatai hiányosak, illetve ugyanazon szálláshelyek portálonként más-más férőhely, szolgáltatás és ár adattal jelennek meg.

A közösségi marketing a korábbi jellemző megyei szintről egyre inkább a régiók szintjére tolódik át, valamint megjelentek a kistérségi kezdeményezések is. Országosan lefedett, de nem feltétlenül egységes tematikájú és arculatú turisztikai honlapot a Magyar Turizmus Rt. és a közművelődés regionális intézményei működtetnek. Ez utóbbi a falusi ajánlatokra kevésbé érzékeny, a régiókról csak az alapinformációkat megadó, a jellemző turisztikai termékeket meg nem jelenítő www.kul-tura.hu. A Magyar Turizmus Rt Regionális Marketing Igazgatóságai régióként önálló turisztikai honlapokat működtetnek. Minden régió turisztikai portálján szerepelnek vidéki turisztikai ajánlatok, kiemelten a falusi turizmus ajánlatai is. Az egyes régiók különböző súlyt fektetnek a vidéki turizmusra. Van, ahol az ajánlatok kistáji csomagokban is megjelennek. Észak-Alföldön a Bereg térsége önálló turisztikai honlappal is rendelkezik.

A Nyugat-Dunántúli honlap (www.utazunk.hu) turisztikai ajánlójában nem jelennek meg az aprófalvak és azok szolgáltatásai, mint a régió jellemző turisztikai kínálati elemei. A letölthető kiadványok között sem szerepel falusi turisztikai termékkatalógus. A kistájak közül a Szigetköz kiajánlása emelkedik ki, az aprófalvas Őrségről, Göcsejről nincs anyag.

A Dél-Dunántúl turisztikai megjelenésében (www.deldunantul.hu) a falusi turisztikai ajánlat szintén nem jelenik meg külön. A kereső sem érzékeny erre a kategóriára. A 2006-ban megjelent Falusi Vendégvárók c. kiadvány ugyan szerepel a kiadványok menü alatt, de nem letölthető. Feltehetően a „Kiránduljunk együtt!” kiadványban is szerepelnek aprófalvak, de a pdf formátumú kiadvány szövege csak nehezen olvasható. Ugyanez a helyzet a haladó kezdeményezéseként összeállított „Gyermekbarát Dél-Dunántúl” anyaggal is.

Észak-Magyarország (www.nordtour.hu) honlapján az „Ajánlatok”, a „Témák” és a „Keresők” menüsorokban is szerepel a falusi turizmus. Az előbbi menübe egyébként hirdetésekkel lehet bekerülni, míg a második a régió falusi turisztikai kínálatáról hívatott átfogó képet adni, sajnos csak kevés sikerrel. Ennek oka az információhiány lehet. Összesen 12-16 falusi üdülést kínáló település jelenik meg, egy részének csak a nevét említik. Itt külön pont lehetne az aprófalvak turisztikai kínálata. A kereső térképes változata felhasználóbarát, a falusi vendégfogadók külön is megjelennek. Ugyancsak jó, az aprófalvas térségeknek kedvező hatású törekvés a „Területek” menüpont alatt a „Tájegységek” megjelenítése. Sajnos egyelőre csak a

régió 6 kistája jelenik itt meg, azok is változó részletességgel. A hiány a kistájokban működő turisztikai együttműködések aktivitásának növekedése esetén oldható fel.

Az Észak-Alföld turisztikai honlapja (www.thermaltourism.hu) az Észak-magyarországgal megegyező szerkezetű, ám a falusi turizmus sokkal mostohább helyzetben van. Nem szerepel az ajánlatok között, a „Régióról”/Témák menüpont alatt megjelenik, de tartalma szinte nulla, jóformán csak a falusi turizmus megyei és kistérségi / helyi szervezeteinek (összesen öt darab) elérhetősége jelenik meg. A „Tájegységek” pont ugyan szerepel, de még semmi sincs ehhez a ponthoz feltöltve. A főoldalról azonban el lehet jutni a Szatmár-Beregi Szilvaút honlapjára, amely a kistáji turisztikai honlapok között mintaeértékű.

A régióon belül az egyes megyék aránytalanságokat éreznek. Így a zalai interjúalanyok sérelmezték, hogy a régiós marketingben a zalai részek aránya kisebb, mint valós súlyuk.

Zalában megyei marketing jószerivel már nincs is, ami van az nagyon kaotikus. Megyei turisztikai stratégia vagy marketingterv már nem készül, megyei turisztikai honlap az internetes keresőkkel nem érhető el.

Somogyban a megye vidéki turisztikai ajánlatában központi szerepet betöltő rendezvénynaptár a Somogyi Hírlapban, mint fővédnök lapjában jelenik meg és minden előfizetőhöz eljut. Emellett rendszeresen pályáznak a marketingre. 5-6 országos lapban, szaklapokban, rendezvény naptárakban, az „Itthon - Otthon” TV hirdetésben és saját plakátokon szoktak megjeleníteni. Megyei falusi turisztikai marketingről azonban itt sem beszélhetünk. Létezik egy megyei programkatalógus, ami az összes bejelentett, főleg a pályázati pénzből támogatott turisztikai rendezvényt tartalmazza. Emellett megyei szálláskatalógus nincs, a regionálisban vannak benne. Általában jó kapcsolatuk van a másik két megye falusi turizmus egyesületével. Erre szép példa volt a Budapesten az Alkotmány utcában közösen szervezett kirakodás. Rendszeresen mennek Somogyból a Pécsi Nyár rendezvényre és ők is meghívják a másik két megyét a somogyi nagy rendezvényekre. Rendszeresen el is jönnek, az alelnökök a főzőversenyen is részt vesznek. Saját, információban gazdag, részletesen kidolgozott vonzerőleltárra megalapozott megyei turisztikai honlappal rendelkeznek. Ez a falusi turizmus három kistájához (Pogány-völgy, Zselica és Boronkai kistérség) kapcsolódó leírásban és szállásajánlóban követhető nyomon.

Baranyában a régiós honlap viszonylagos gyengeségét a megye „Ezerszínű Baranya” turisztikai honlapja (www.baranyatour.hu) kárpótolja. Igaz, kimondottan falusi turizmussal a szálláskeresőn kívül itt sem találkozunk. A bor- és gasztronómia, valamint az aktív turizmus áll a megyei kínálat középpontjában.

Borsod-Abaúj-Zemplén megye régióon belüli megjelenési arányával az interjúalanyok elégedettek. Inkább a valóban nagyobb turisztikai aktivitással magyarázzák a hevesi turisztikai szolgáltatók tudatosabb, rendszerezettebb megjelenését. A megye önálló turisztikai honlappal nem rendelkezik. A Borsodonline részeként turisztikai lapot működtetnek. Ezen falusi turisztikai ajánlat egyáltalán nem jelenik meg. A borturizmus és az egészségturizmus szerepel kiemelt turisztikai termékként, de ezen pontok alatt is csak néhány egyedi ajánlat található. A kistájak közül is csak Zemplén szerepel, az is nagyon szűkszavúan, alapvetően városaira koncentrálva.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a kistelepülések turizmusáért tevékenykedők azt sérelmezték, hogy a termálturizmus uralja a regionális turisztikai marketinget. Önálló megyei turisztikai honlap nincs, a www.szabolcsinfo.hu rendelkezik turisztikai ajánló résszel, de ezen pl. a falusi turizmus rész még feltöltés alatt van.

A falusi vendégfogadás előnyei, problémái és sajátos fejlesztési feladatai (részösszegzés)

Az aprófalvakban a falusi vendégfogadás a turisztikai irányú funkcióváltás talán legkönnyebben elindítható formája. Az adott vonzerőkhöz a vendégfogadás tárgyi feltételeinek kialakítása viszonylag gyorsan, kis tőkebefektetéssel megoldható. Felfutása esetén jövedelemkiegészítést tud nyújtani a vendégfogadónak, könnyítve ezzel megélhetését és növelve a helyi

vásárlóerőt. A vendégek számára bővíti az olcsó, házias ellátást nyújtó turisztikai szolgáltatások körét és lehetővé teszi az eddig számára ismeretlen vidék bekapcsolását a turizmusba. A falu egésze szempontjából a helyi piac már említett bővülése mellett a régi házak megmentése, a falukép csinosodása, a külvilág helybe érkezése, a falusi élet élénkítése jelenthet előnyt.

Ugyanakkor a problémákat is látni kell. Az indulást többnyire az fogja vissza az aprófalvakban, hogy már nincs, aki turizmussal foglalkozzon. A lakosok idősök, a zömében özvegyasszonyok félnek az idegenektől. Ha még van is fiatalabb, nem tudja, hogy hogyan induljon el. Nincs elég információja, vendégfogadói ismerete. Épp ezért nem meglepő, hogy az aprófalvakban gyakorta külső emberek működtetnek falusi turisztikai szálláshelyeket. A közművek hiányos kiépültsége szintén nehezíti az indulást. A szálláshely kialakítása is még csak fél siker, hiszen ma már programok és marketing nélkül nem sikerül a fenntartást biztosító számban vendégeket a faluba csábítani. Ehhez a falusi programok alapját képező gazdaságokra, helyi és külső szövetségesekre van szükség. Az aprófalvak többségéből már szinte teljesen eltűnt állattartás, házi- és kézműipar újjáélesztése azonban szintén a még munkabíró lakosok jelenlétét, motiváltságát feltételezi. Az összefogást a szereplők fizikai hiányán és az ismert szemléleti akadályokon túl a potenciális partnerek földrajzi távolsága, a kommunikációs csatornák kiépületlensége és főként a koordinációt, a közös szervezési feladatokat felvállaló emberek hiánya gátolja.

A falusi turizmus működtetése esetén is számolni kell konfliktusokra. A vendégfogadók és a falu többi lakója között az irigység, a vendégfogadók megnövekvő környezeti igényessége és a vendégek, az idegenek iránti ellenszenv kivetítése miatt alakulhatnak ki konfliktusok. Ezek tovább erősödhetnek, ha a vendégfogadó nem helybéli. A vendégek és a helyiek között pedig a kulturális másság feldolgozása mehet nehezebben, az életmód ütközése (pl. hajnali zajos munkavégzés, kíváncsiság az egyik oldalon, zajos esték, lenge öltözet a másik oldalon) okozhat összetűzéseket.

A falusi vendégfogadóhellyé váló aprófalvak sajátos fejlesztési céljaként a falusi turizmusból származó bevételek növelése, a fenntartható vendégfogadás feltételeinek megteremtése jelölhető meg. Fejlesztési feladatként megfogalmazható:

- A régi házak jellegét megőrző komfortosítással minőségi és minősített vendéglátást is biztosítani tudó, egy településen legalább 40 fő elhelyezésére képes szálláshelyek kialakítása. Ehhez indokolt a falusi szállásadás 10 ágyas maximumának feloldása.
- A szálláshelyekhez kapcsolódó és a csak programszolgáltató vállalkozások szolgáltatásainak (állatsimogató, túravezetés, kerékpárkölcsonzés, helyi termékek árusítása, gasztronómia, kézművesség, lovaglás, falusi wellness, ...) bővítése. A sajátosan falusi wellness szolgáltatások kifejlesztése, feltételeinek megteremtése.
- A programok szerint szakosodott vendégfogadó helyek szolgáltatási minőségi minimumának meghatározása, a minősítési rendszer továbbfejlesztése.
- Települési környezet szépítése, a legszükségesebb alapellátások környezetbarát megoldása és a tájékozódás feltételeinek biztosítása.
- Közlekedési feltételek javítása.
- Településen és kiskörzeten belüli összefogással összehangolt programkínálat és marketing kialakítása, figyelemfelkeltő rendezvények és a vendégfogadóknak képzések, tanulmányutak szervezése.
- A falusi turizmus iránti kereslet gerjesztése az üdülési csekkék elfogadó helyeinek bővítésével.
- A vendégnyilvántartás, számlaadás és statisztikai jelentés szabályainak betartásával, valamint az idegenforgalmi adó kivetésével a falusi turizmus helyi pénzügyi fejlesztési forrásainak bővítése.

Kereskedelmi turisztikai szolgáltatások

Szálláshelyek

Országosan az aprófalvak kevesebb, mint 10%-ában, az Észak-magyarországi régióban valamivel nagyobb arányban: 16%-ban jelennek meg kereskedelmi szálláshelyek.

Szállodával az egész országban is csak 16 aprófalva rendelkezik, ezek 1/4-e az Észak-magyarországi régióban található. Az aprófalvas szállodák férőhelyeinek száma 20 és 220 között változik. A népességszámhoz viszonyítottan jelentős szállodai kapacitás működik Némesnép/Márokföld, Kaszó, Szántód, *Pusztradvány*, *Parádsasvár*, Döbrönte, *Jósvafő*, Porva, *Kishuta*, Bögöte, Almamellék, Misefa 500 főnél kisebb településeken. (A 500 és 1000 fő közötti települések közül *Mátraszentimre*, Várgesztes, Berekfürdő, Balatongyörök, Balatonmáriafürdő, Balatonőszöd, Balatonakali, Rőjtökmuzsaj, *Aggtelek*, Somogyaszaló, Bikal, Lipót, Nagybörzsöny, Szeleste településeken található 70 főnél nagyobb szálloda.) A régióban – néhány hegyvidéki üdülőnek köszönhetően - láthatóan kedveltebbek az aprófalvak a szállodák körében, mint általában az országban.

A *panziók* előfordulása az aprófalvakban országosan sokkal, a régióban kisebb mértékben gyakoribb. A régióban 16 aprófaluban működik valamilyen panzió, melyek az összes panzió férőhelyeinek 5%-át teszik ki. Ebben a kategóriában bizonyult a legdinamikusabbnak a férőhelyek bővülése 2000 és 2005 között.

A *turistaszállások* száma és férőhelyeik száma ma már kevesebb az aprófalvakban is, mint a panzióké, ami mögött jelentős férőhelycsökkenés húzódik meg. Ám még így is az Észak-magyarországi Régióban kiemelten magas az aprófalvak részesedése ebben a kategóriában.

A *kempingek* működtetése a közlekedési útvonalaktól távolabbi törpefalvakban kevésbé gyakori. A kempingek szállásférőhelyeinek országosan is csak mintegy 6%-a kapcsolódik aprófalvakhoz, a régióban pedig csupán egyetlen aprófalvas kemping üzemel.

A szálláshelyek szerkezetében az országos tendenciáknak megfelelő változások jelentkeznek Észak-Magyarországon is. Azaz a szállodák, a panziók és az üdülőházak részesedése nő, a turistaházaké csökken.

10.táblázat: A kereskedelmi szállások megjelenése az aprófalvakban (2005)

Kereskedelmi szállások	Mennyiség				Arány (%)				Változás (%)	
	Magyarország		Észak-Magyarország		Magyarország		Észak-Magyarország		Magyarország	Észak-Magyarország
	2000	2005	2000	2005	2000	2005	2000	2005	2000-2005	
<i>Szálláshelyek</i>										
Szálloda	14	18	4	7	1,9	2,2	6,0	7,8	+28,5	+75,0
Panzió	57	69	10	18	4,7	5,6	6,1	9,2	+21,0	+80,0
Turistaház	24	18	11	10	9,3	7,4	18,6	15,6	-25,0	-9,1
Kemping	20	13	1	1	6,3	4,8	2,7	2,6	-35,0	0,0
Üdülőház	26	31	5	8	7,0	7,7	8,1	11,1	+19,2	+60,0
<i>Szállásférőhelyek</i>										
Szálloda	1169	1280	253	365	1,2	1,1	4,2	5,0	+9,5	+44,3
Panzió	2187	2397	341	695	5,1	5,2	3,9	5,0	+9,6	+103,8
Turistaház	1545	1124	692	526	5,3	3,9	11,8	8,2	-27,3	-24,0
Kemping	7790	5300	20	45	7,6	5,6	0,2	0,6	-32,0	+125,0
Üdülőház	1312	1732	270	448	6,6	7,4	8,9	11,9	+32,0	+65,9
Összesen	14003	11833	1576	2079	4,7	3,8	4,8	6,7	-15,5	+31,9

Forrás: KSH TSTAR adatok alapján saját szerkesztés

Vendéglátás

Összesen csak 329 aprófaluban (31%) működik étterem vagy cukrászda. A legalább 40 kereskedelmi szállásférőhellyel rendelkező 58 aprófaluból viszont 45-ben található kereskedelmi vendéglátó egység. Mintegy 5 aprófalu esetében 10, vagy annál több éttermet és cukrászdát tart nyilván a statisztika. Ezek a települések az üdülőterületekhez, forgalmas útvonalakhoz kapcsolódnak. (Szántód, Tivadar, Balatonszepezd, Balatonudvari, Ábrahámhegy.)

Jellemző programok, szolgáltatások

Az aprófalvakban működő turisztikai vállalkozások programajánlata széles minőségi skálán mozog.

A szállodákban a wellness szolgáltatások ma már elengedhetetlenek. A panziókban megjelennek a lovas szolgáltatások. A turistaházakhoz, kempingekhez erdei iskolai programok, nyári ifjúsági táborozás kötődik.

Wellness szolgáltatások

Ellentétben a falusi turisztikai fogadóhelyekkel, az aprófalvak kereskedelmi szálláshelyein a wellness szolgáltatások biztosítása szinte kötelező.

A kis- és aprófalvakban található szállodák mindegyike kínál ilyen szolgáltatásokat. Van, ahol a medence, pezsgőfürdő, sporteszközök mellé más szolgáltatás nem társul, de pl. a Gosztola Gyöngye Panzió, vagy a Hotel Tomega Vital Kastélyszálló (Almamellék) a masszázások, kezelések széles skáláját kínálja. A szauna, szolárium, pezsgőfürdő mellett a programajánlatok között a lovagoltatás, a vadásztatás, a szervezett kirándulások, a pincelátogatások, a konferenciák szervezése is megjelennek, csakúgy mint bármely nagyobb településen működő szállodában. Sajátosan aprófalusi programot nem kínálnak, az aprófalusi környezet nyugalma, a természetközelség jelenthet piaci előnyt.

Észak-Magyarországon széleskörű wellness szolgáltatásaival az aprófalvak közül csak Parádsasvár emelhető ki.

11. táblázat: Wellness szolgáltató helyek aprófalvakban

Szálláshely megnevezése	Település	Szolgáltatások, szervezett programok
Gosztola Gyöngye Panzió	Gosztola	<ul style="list-style-type: none"> ● Fedett, mediterrán stílusú uszómedence és pezsgőfürdő, finn szauna, masszázs (aroma, frissítő, gyógy, Thai), fitneszterem, biliárd, kerékpárkölcsonzés, asztalitenisz, ● Gyerek- és bababarát szolgáltatások. ● Szomszédolás Szlovéniába és Horvátországba, kirándulás a környéken, borkóstoló saját borospincénkben, halászlé/grillparty saját halastónál, szalonnasütés tábortűz mellett, sportvetélkedők, (animációs programok, szakképzett idegenvezető és animátor!). ● Konferenciaterem technikai felszereléssel.
Sárkány Bio Panzió	Csőde	<ul style="list-style-type: none"> ● Finn típusú szauna, szabadtéri medence, csocso és pingpong-asztalok, kerékpár kölcsönzési lehetőség, tenisz- és focipálya, lovas program. ● Íjász- és csikósbemutató, szabadtéri medence és kerti grill, borkóstoló a borospincében, esküvői rendezvény a rendezvény sátorban. ● Konferencia terem (csapatépítő tréningekhez).
Hotel Hasik	Döbrönte	<ul style="list-style-type: none"> ● Külső és belső uszómedence, pezsgőfürdő, szauna és

Szálláshely megnevezése	Település	Szolgáltatások, szervezett programok
		<p>szolárium, kardiógépekkel berendezett fitness terem, masszázis szolgáltatások., salakos tenispálya, ping-pong, lovaglás (tereplovaglás, lovaglás lovardában, rókavadászat, sétakocsizás), fa játszótér, mászóka, hinta és homokozó, mini golf pálya.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lovaskocsis kirándulással, kerékpár túrázással, gyalogtúra lehetőséggel szervezett programok a környéken. • Konferencia termék.
Zichy Park Hotel	Bikács	<ul style="list-style-type: none"> • Élmenymedence, infrakabin és finn szauna, fitness terem, szolárium és masszázis, úszómedence és sóbarlang, darts és biliárdasztal, kölcsönözhető játékok, lovasudvar lovagoltatással és a környéken kocsizás, lengőteke, kerti sakk, strandröplabda pálya, petanque, pingpong, tollaslabda. • Horgász- és csónakázótó, saját erdő, sétaút, park, szabadidős szolgáltatások, borospince. • Konferencia termék.
Lila Akác vendégház	Dabrony	<ul style="list-style-type: none"> • Finn szauna, medence és szolárium. • Programok szervezése a közelben (vadászati és lovaglási lehetőség, lovaskocsikázás, hintózás, lovasszánozás, borkóstolók, túrák a somlói borvidéken, látogatás mezőgazdasági termelőknél, citeraest, sétarepülés).
Károlyi Kastélyhotel	Parádsasvár	<ul style="list-style-type: none"> • Belső medence, jacuzzi, szauna, konditerem, aromaterápiás masszázisok, stb. szolgáltatások a hotel fedett Spa részlegében, külső élmenymedence, sportpályák. • Kerékpártúra, vadászat, tenisz, strandröplabda, kosárlabda. • Kicsiknek fedett mászóka és felügyelet a medence partján. • Esküvők, fogadások rendezése.
Hotel Tomega Vital Kastélyszálló	Almamelék-Szentmárton-puszta	<ul style="list-style-type: none"> • Gyógykezelés, gyógytorna, mozgásterápia a gyógycentrumban, szauna, fitness terem, külső medence. • Lovaglás, lovaskocsizás, sportlovaglás, kerékpározás és egyéb sportolási lehetőség.

Forrás: wellnes.lap.hu, <http://www.wellness.hetvegek.hu/>, <http://www.wellnessturizmus.lapozz.hu>, <http://www.wellnesshetvege.hu>, www.ibusz.hu/katalogus, <http://www.wagnerpanzio.hu/>

Lovaglás

A magukat internetes honlapon is hirdető 134 lovas bázis, lovas tanya 1/4-e (33 db) működik 1000 főnél kisebb településen, ebből 18 aprófaluban. A lovaglási lehetőséghez általában szálláshely is kapcsolódik, de nem feltétlenül.

Az aprófalvak körében Veszprém és Baranya megyében a legjellemzőbbek a lovas szolgáltatások. Veszprém megyében 5 apró és 11 olyan kistanya van (ebből négy a Tapolcai medencében), ahol lovas turisztikai kínálat elérhető.

11. táblázat: Lovasturisztikai szolgáltató helyek aprófalvakban

Szolgáltató hely megnevezése	Település	Szolgáltatások, szervezett programok (szállás, étkezés mellett)
Lovastanya Vendégház Gyűrűfű	Dinnye-berki (Gyűrűfű)	<ul style="list-style-type: none"> • Lovasoktatás. • Lovaglás, ijászat, idegenvezetés és bemutatók szervezése. • Étkeztetés. • Játsszóter.
Abbázia Country Club Nemesnép	Nemesnép	<ul style="list-style-type: none"> • Lovagoltatás, ló bértartás. • Kirándultatás és csapatépítő programok szervezése. • Konferenciaterem értekezletek, esküvői rendezvények szervezésére.
Aranyalma Vendégház	Horpács	<ul style="list-style-type: none"> • Lovak elhelyezése. • Idegenvezetés, a környék nevezetességeinek (kulturális és természeti értékeinek) bemutatása gyalog vagy lóháton. • Tereplovaglási lehetőség gyakorlott lovasoknak. • Lovas kocsiszás, lovas szánozás.
Érsek Udvar	Sajómercse	<ul style="list-style-type: none"> • Lovaglás és lovaglás oktatás. • Lovastúrák, ijászat és ijász bemutatók. Lovas ijászat. Lovaskocsiszás. • Kerékpár és jurta bérlet. • Nyári táborok szervezése.
Lovasudvar	Kisfüzes	<ul style="list-style-type: none"> • Futószáras oktatás, pályán osztályban oktatóval lovaglás, terepen, vezetővel lovaglás. • Túrázás, kirándulások szervezése. • Nyelvi tábor. • Fürdőmedence, labdajátékok, rekreációs programok.
Szabó Tanya	Szarvaskend	<ul style="list-style-type: none"> • Pónilovaglás, biciklizés, foci, lovas oktatás, tábortűz, különleges állatokkal (szürke marha, racka juh, kecske, csasi, bivaly) való napi kapcsolat lehetősége. • Lovastáboroztatás. • Kirándulások, gyermekügyességi versenyek szervezése.
Tücsöktanya Vendégház	Kétvölgy (Vendvidék)	<ul style="list-style-type: none"> • Lovaglás futószáron, száron vezetve vagy terepen. Hintózás. • Szabadtéri főzési, sütési lehetőség. • Kijelölt túraútvonalakon túrázás, a közelben termálfürdőkben fürdés, tavi fürdési, horgászási lehetőség. • Kirándulás a szomszédos Ausztriába és Szlovéniába, valamint a környék itthoni nevezetességeihez.
Equital Lovasudvar	Nemesvita	<ul style="list-style-type: none"> • Lovaglás (tereplovaglás, kilovaglás piknikkel, póni lovaglás vezetve, futószárazás, lovaglás osztályban, lovasoktatás). • Lovastúrák (napos, 3 és 5 napos túra, vadászlovaglás). • Hintózás (piknikkel és piknik nélkül). • Bértartás, lószállítás. • Speciális ajánlatok (Equital hétvége és lovashét). • Kirándulások a környéken.
Festetich Panzió és Lovarda	Csertő	<ul style="list-style-type: none"> • Lovaglás (háts lovon lovas oktatóval, tereplovaglás, pónilovaglás, kocsiszás hintóval vagy lovaskocsival). • Lovastábor diákoknak. • Saját medencés strand.

Szolgáltató hely megnevezése	Település	Szolgáltatások, szervezett programok (szállás, étkezés mellett)
		<ul style="list-style-type: none"> • Sportolási lehetőségek (asztalitenisz, mini golf, lengőteke, biliárd, kerékpározás). • Horgászási, vadászati lehetőség a közelben.
Gábor Ranch Lovastanya	Nagytótfalu	<ul style="list-style-type: none"> • Lovaglás, fogattal túrázás, sétakocsikázás lovashintón. Lovas szánkózás. Lovaglás oktatás. • Szauna, fitneszgépek használata. • Nyáron sütési, grillezési lehetőség, a téli hónapokban hétféle disznóölés. • Állatsimogató. • Kötetlen programban természetjárás, túrázás.
Gedeon Tanya	Bugacpuszta	<ul style="list-style-type: none"> • Lovaglás oktatás, családi lovas hétféle. • Lovastábor állatetetéssel, ökrös fogatozással, tábortűzzel és diákversenyek szervezésével. • Csoportprogramok és céges tréningek. • Disznóvágás.
Hasik Lovasudvar	Döbrönte	<ul style="list-style-type: none"> • Lovaskocsis kirándulás. • Lovagoltatás.
Hotel Tomega Vital Kastélyszálló	Alma-mellék-Szentmártonpuszta	<ul style="list-style-type: none"> • Lovaglás, sportlovaglás. • Lovaskocsizás.
Márffy Ház	Lovas	<ul style="list-style-type: none"> • Házhoz tartozó boxos istállóban lovak bértartása. • Legelő, díjugratópálya, tereplovaglási lehetőség, homokos karám. • Gyermek számára lovas és kézműves táborok szervezése. Lovaglás oktatás az alapoktól a tereplovaglásig.
Török Lovastanya	Szenta	<ul style="list-style-type: none"> • Lovagoltatás (futószáron, osztályban, tereplovaglással), szakképzett szakedzővel, mind a hobby és mind a verseny sportolók számára fedeles lovardában és lovaspályán. • Lovastábor. • Lovaskocsikázás, lovas szánkózás, túralovaglás, lovasterápiás oktatás. • Erdei iskola.

Forrás: <http://www.gyurufu.hu/lovastanya/>, <http://www.abbazia-nemesnep.hu/>,
<http://www.agriamentor.hu/lovasudvar/>, <http://www.lovasok.hu/index.php?i=1982>,
<http://www.szabotanya.hu/>, www.equital.hu, www.festetichpanzio.hu,
<http://www.gaborlovastanya.hu/lovastanya.htm>, <http://www.gedeon-tanya.hu/hun/>,
<http://www.hasik.hu/>, <http://www.lovasivendeghaz.hu/>, <http://www.lovastanyaszenta.hu/>,
<http://www.belapa.hu/>, <http://fuloptanya.uw.hu/>, <http://www.halapilovarda.hu/index.php>,
<http://www.harskutudvarhaz.hu/hu/>, http://www.szallasmutato.hu/html/31_k_hu.html
<http://web.axelero.hu/lupustr/belfold/pusztapusztapirto.htm>
<http://www.somoditany.hu/http://www.szuppi.hu/> <http://www.reithof.hu/>

Erdei iskola, nyári ifjúsági táborozás

Az országban (két adatbázisban) nyilvántartott 150 erdei iskola és ifjúsági tábor közül 53 található 1000 főnél kisebb településen és 22 erdei iskolát (15%) 500 főnél kisebb település fogad be. Az erdei iskolai hálózat Veszprém, BAZ és Pest megyében a legkiterjedtebb. Az aprófalvas megyék közül Veszprém 7, BAZ-ben és Baranyában 4 erdei iskola is aprófaluban működik. Az országban kiépült kb. 16 ezer erdei iskolai férőhelyből a megyék 2-3 %-ban részesednek. Kivéve Veszprém megyét, ahol a férőhelyek majdnem 1/3-a és Pest és BAZ megyét, ahol 10-10%-a koncentrálódik. A Balaton parti és felvidéki kisebb településeknek köszönhetően a kistalvák erdei iskolái és ifjúsági táborai az ország összes ilyen férőhelyéből összességében 45%-ot, az aprófalvak 9,6%-ot fednek le.

Az erdei iskolák, ifjúsági táborok jellemzően az 500-1000 fős kistelepüléseken jelennek meg.

12.táblázat: Erdei iskolák és ifjúsági táborok a különböző népességszám szerint településkategóriákban

Település-kategóriák	Turista-szállások		Kempingek		Erdei iskolák és ifjúsági táborok			
	férőhelyeinek				helyeinek		szállásférőhelyeinek	
	száma	aránya	száma	aránya	száma	aránya	száma	aránya
1-99	149	0,5	0	0,0	1	0,9	70	0,5
100-249	355	1,2	245	0,3	5	4,5	530	3,4
250-499	620	2,1	5055	5,4	8	7,3	745	4,8
törpefalvak	1124	3,9	5300	5,6	14	12,7	1345	8,7
500-999	2288	7,9	7930	8,4	26	23,6	5552	35,9
aprófalvak	3412	11,8	13230	14,1	40	36,4	6897	44,6
1000-2999	2254	7,8	16921	18,0	23	20,9	2499	16,2
3000-4999	513	1,8	6335	6,7	7	6,4	563	3,6
5000-9999	2829	9,8	16472	17,5	14	12,7	2203	14,3
10-250 ezer	19866	68,8	41178	43,7	26	23,6	3292	21,3
összesen	28874	100,0	94136	100,0	110	100,0	15454	100,0

Forrás: KSH T-STAR 2005, www.erdeiskola.lap.hu, www.erdei-iskolak.hu, www.kokosz.hu

Megjegyzés: Az erdei iskolai nyilvántartások hiányosak és egymással nem egyeznek. A táblázatban csak azok az erdei iskolák vagy táborok jelennek meg, ahol volt férőhely adat. (151 lenne a számuk, de 41-hez nincs férőhely adat.) Az ugyanazon egységre vonatkozó eltérő adatok esetén mindig a nagyobb férőhelyadatot vettük figyelembe.

A kereskedelmi turisztikai szolgáltatások előnyei, problémái és sajátos fejlesztési feladatai (részösszegzés)

A kereskedelmi turisztikai szolgáltatások gazdasági pezsgést, munkalehetőséget, vásárlóerőt, településfejlesztési forrásokat képesek vinni az aprófalvak életébe. Ugyanakkor fennáll a veszély, hogy egy-egy szolgáltató rátelepszik az egész falura, túl erős függőség alakul ki, vagy éppen ellenkezőleg idegen testként él a turisztikai fogadóhely, semmilyen kapcsolata sincs a faluval. Éppen ezért a fejlesztésnek a turisztikai szolgáltatások eredményességét, jövedelmezőségét növelő lépések mellett a helyi gazdasági hatások kiszélesítésére kell irányulnia. Az első csoportba tartoznak a falukép, az alternatív infrastruktúra fejlesztése a turisztikai vállalkozók tőkájének bevonásával, a tudatos termékfejlesztés, koordináció, a szolgáltatások (programok, túraútvonalak, helyi termékek árusítása, gasztronómia...) bővítése, a közlekedési feltételek javítása. Míg a második körbe a turizmusban kívülről foglalkoztatottak letelepítése, a települési és a turisztikai szolgáltatások összekapcsolásával a helyi lakosok számára jobb életkörülmények biztosítása, a településmarketing, a más területeken, pl. a lakásfunkció kiterjesztésében is kamatoztatható imázsteremtés, a regionális hálózatokba való bekapcsolódás, a fenntarthatósági kontroll, az építési szabályozás tartoznak.

Az aprófalvak turisztikai forgalma, a fogadókapacitások kihasználtsága

Az ország aprófalvaira jellemző három turisztikai alapmodellben kialakult, a szálláshelykapacitások 4,16%-át reprezentáló szállásférőhelyeken 2005-ben összesen 155 ezer vendéget 500 ezer vendégéjszakára fogadtak aprófalvakban, ami az ország vendégforgalmának 2%-át és a vendégéjszakák 2,23%-át jelentette. Külföldi vendégek az aprófalvakban alig jellemzők. Az országos átlagtól eltérően alakult az Észak-magyarországi régió aprófalvainak vendégforgalma. Itt az aprófalvak szálláshelyei összesen 51 ezer turistát láttak vendégül, több mint 7%-ot reprezentálva ezzel a régió teljes vendégforgalmából és lekötve az ország aprófalvas vendégeinek közel 1/3-át. Az átlagos tartózkodási idő is hosszabb a régió aprófalvaiban, mint országos átlagban.

Az aprófalvak vendégforgalmának $\frac{3}{4}$ -e, a vendégéjszakák $\frac{2}{3}$ -a a kereskedelmi szálláshelyeken valósult meg és csupán $\frac{1}{4}$, ill. $\frac{1}{3}$ jutott a magán szálláshelyekre, ezen belül a falusi turizmusra. Bár a szálláshelyek kihasználtsága és a településméret között eleve szoros az összefüggés, az aprófalvakban szélsőségesen alacsony a kihasználtság. Ezen belül a statisztika szerint a kereskedelmi szálláshelyek kihasználtsága magasabb a falusi szálláshelyeknél. A szezonális ingadozásokat figyelembe véve az év 365 napjára számítva a kereskedelmi szálláshelyek kihasználtsága az aprófalvakban országos átlagban 5,7%, míg a magán-szállásadásban ez az érték csak 2,6%. Az Észak-magyarországi régióban az országos átlagnál kedvezőbb, de még szintén alacsony az aprófalvak szálláshelyeinek kihasználtsága. A kereskedelmi szálláshelyek esetében 12,2%, a magán szállásadásban 3,9%.

Ezek a rendkívül alacsony értékek a statisztikai adatszolgáltatás lazaságára, a vendégkönyvek pontos vezetésének hiányára, azaz a vendégforgalom letagadására, a különböző támogatásokból felújított házakban kialakított ún. „alibi szálláshelyek” feltehetően magas számára, de a marketing elégtelenségére és a belföldi turisztikai vásárlóerő befagyására is felhívják a figyelmet. Ugyanakkor felvetik, hogy szükség van-e ennyi falusi szálláshelyre a falvakban / aprófalvakban.

Figyelembe véve, hogy a falusi turizmus szálláshelyei általában ott alakulnak ki, ahol a turisztikai vonzerők kevésbé koncentráltan jelennek meg, és a teljes turisztikai szolgáltatás kialakítása legalább 40-60 férőhelyet feltételez egy kisebb földrajzi területen, a falusi szálláshelyek területi szóródásának növekedésére és ugyanakkor egy-egy kiskörzeten belül a szálláshelyek együttműködésére van szükség. A kihasználtság növekedése pedig nagyobb figyelmet és a belföldi vásárlóerő növekedését feltételezi.

13.táblázat: Turisztikai vendégforgalom a népességszám szerinti településkategóriákban (2005)

Népesség- szám	Vendégek			Vendégéjszakák			Kihasználtság		
	(1)	(2)	(3)	(1)	(2)	(3)	(1)	(2)	(3)
	fő			db			%		
0-99	9344	3123	12467	19388	10661	30049	7,3	3,5	5,3
100-249	24335	6846	31181	76684	26566	103250	10,1	2,8	6,1
250-499	91676	19577	111253	308576	62921	371497	8,7	2,2	5,8
aprófalvak	125355	29546	154901	404648	100148	504796	8,8	2,5	5,8
500-999	279324	54477	333801	771315	214390	985705	10,1	2,5	6,0
1000-2999	551931	98599	650530	1679682	469779	2149461	10,9	2,6	6,4
3000-4999	207373	63782	271155	641947	361263	1003210	9,9	3,7	6,2
5000-9999	602982	103706	706688	2332829	568131	2900960	14,5	3,1	8,4
10-250 ezer	5297042	316901	561394 3	1390693 7	1235159	15142096	19,8	4,2	15,3
összesen	7064007	667011	773101 8	1973735 8	2948870	22686228	16,4	3,3	10,9

(1) - Kereskedelmi szálláshelyeken, (2) - Magán szállásadásban, (3) - Összesen

Forrás: KSH T-STAR alapján saját szerkesztés

14.táblázat: Turisztikai vendégforgalom a népességszám szerinti településkategóriákban az Észak-magyarországi régióban (2005)

Népesség- szám	Vendégek			Vendégéjszakák			Kihasznátság		
	(1)	(2)	(3)	(1)	(2)	(3)	(1)	(2)	(3)
	fő	fő	fő	db	db	db	%	%	%
0-99	4473	1642	6115	7425	5610	13035	7,4	3,9	5,4
100-249	11805	2295	14100	39901	6125	46026	13,2	3,1	9,3
250-499	23549	7500	31049	62472	16655	79127	12,5	4,2	8,8
aprófalvak	39827	11437	51264	109798	28390	138188	12,2	3,9	8,4
500-999	69197	8762	77959	153790	23957	177747	14,0	2,7	9,0
1000-2999	69159	17573	86732	156349	63800	220149	9,8	5,4	7,9
3000-4999	60226	10491	70717	159896	36129	196025	11,5	2,6	7,0
5000-9999	26345	2640	28985	53741	7861	61602	5,5	2,7	4,8
10-250 ezer	383950	21061	405011	859583	88908	948491	11,6	5,3	10,5
összesen	688531	83401	771932	1602955	277435	1880390	11,2	4,0	8,9

(1) - Kereskedelmi szálláshelyeken, (2) - Magán szállásadásban, (3) - Összesen

Forrás: KSH T-STAR alapján saját szerkesztés

Az egy szállásférőhelyre és a 100 lakosra jutó vendégéjszakák száma alapján legnagyobb turisztikai vendégforgalommal rendelkező aprófalvak Borsod-Abaúj-Zemplén, Zala és Veszprém megyékben találhatók. Érdeemes név szerint is áttekinteni a „legforgalmasabb” aprófalvakat.

15.táblázat: A 100 lakosra jutó vendégéjszakák száma alapján legnagyobb turisztikai vendégforgalommal rendelkező aprófalvak (2005)

Megye	100 lakosra jutó vendégéjszakák száma	
	50-nél nagyobb	10-49
Vas:	Borgáta	Mesteri, Velem, Bögöte, Szalafő, Bozsok
Zala:	Márokföld	Csőde, Gosztola,
Baranya:		Óbánya, Villánykövesd
Somogy:	Szántód, Patca	Kaszó, Libickozma
Tolna		Bátaapáti
Borsod-Abaúj-Zemplén:	Teresztenye, Mogyoróska, Bózsva, Pusztafalu	Varbóc, Háromhuta, Abaújlak, Kishuta, Jósvafő, Regéc, Pere, Füzérradvány, Égerszög, Arka, Pusztaradvány
Heves:		Parádsasvár, Szarvaskő
Nógrád:		Hollókő
Komárom-Esztergom:		Dunaszentmiklós
Veszprém:	Paloznak, Balatonudvari, Döbrönte	Balatonszepezd, Szentjakabfa, Óbudavár, Porva, Ábrahámhegy
Szabolcs-Szatmár-Bereg:		Tivadar, Garbolc
Pest:		Perőcsény

Forrás: KSH T-STAR alapján saját szerkesztés

Az intenzívebb turisztikai forgalom mögött ezekben a falvakban a kereskedelmi szálláshelyek nagyobb kapacitásai, az egyedi kínálat (pl. kastélyszálló, erdei iskola), az intenzívebb marketing tevékenység és esetenként a fegyelmezettebb nyilvántartásra kényszerített költségvetési szervezet mint üzemeltető áll.

16.táblázat: Az egy szállásférőhelyre jutó vendégéjszakák száma alapján legnagyobb turisztikai vendégforgalommal rendelkező aprófalvak (2005)

Megye	Egy szállásférőhelyre jutó vendégéjszakák száma	
	100-nál több	35-99
Vas:	Bögöte	Szőce, Mesteri, Ólmod, Tompaládony
Zala:	Pusztapaati	Lickóvadamos, Kiskutas, Dobronhegy, Pórszombat, Baktüttös, Szentpéterfőlde
Baranya:		Villánykövesd
Somogy:	Gálosfa	Patca, Kaszó, Bonnya, Porrog
Tolna		Bátaapáti
Borsod-Abaúj-Zemplén:	Pusztaradvány, Pere	Borsodgeszt, Pusztafalu, Kishuta, Bózsva, Vilyvitány, Regéc, Jósvafő
Heves:		Parádsasvár
Nógrád.	Horpács	
Veszprém:		Szentjakabfa, Döbrönte, Porva, Németbánya
Pest		Perőcsény, Ipolydamásd, Väckisújfalu

Forrás: KSH T-STAR alapján saját szerkesztés

Összegzés – az aprófalvak turizmusának jellemzői, a fejlesztés legfontosabb feladatai

Az aprófalvakba irányuló turizmus országos és regionális szinten is a szállásférőhelyek 4,2%-át, a vendégforgalom 2,2%-át fedi le.

Az aprófalvakon belül a településállomány 10-15%-ában jelent a turizmus kézzelfogható változást. A turizmus felfutását követő jótékony változásként jelentkezik, hogy jövedelemkiegészítési lehetőség teremődik a faluban élő több családnak, szépül a településkép, felszínre kerülnek az értékek, ami a helyiek önértetét és komfortérzetét is javítja, a szolgáltatások bővülnek, a vendégek új ismereteket, mintákat – innovációkat - közvetítenek a falu lakói felé, erősödik a szolidaritás, csökken a társadalmi kirekesztés. Mindezek együttesen növelik a népességmegtartó erőt. Persze csak akkor, ha a turizmus felfejlesztését rendszerszemlélettel, a profiton túl a helyi társadalmi-közösségi viszonyokra tekintettel, az adott helynek leginkább megfelelő formában valósítják meg. Ellenkező esetben a fellépő konfliktusok a turisztikai szolgáltatók és a lakosok, illetve a vendégek és a lakosok között megmérgezik az életet, lehetetlenné teszik a jótékony hatások érvényesülését, sőt a társadalmi kirekesztés is felerősödhet.

Figyelembe kell venni, hogy kétségtávol annál kisebbek a turizmussal járó konfliktusok, minél kevesebb és idősebb lakossága van a településnek. Ezért is szeretik a vállalkozók a legkisebb településeket választani, ám ebben az esetben már nem a falu megőrzéséről, hanem egy új vállalkozói telephely vagy üdülőfalva születéséről beszélhetünk. Azzal is számolnunk kell, hogy az aprófalvakban jellemző turisztikai tevékenység jellemzően külső szereplők által valósul meg, akár az üdülőfalvakról, akár a turisztikai kereskedelmi szolgáltató falvakról, akár a falusi vendégfogadásról beszélünk. Ezzel együtt is, még leginkább a falusi vendégfogadásban tudnak a helyi lakosok is közvetlenül részt venni.

Ahhoz, hogy az aprófalvakban a három jellemző turisztikai tevékenység bármelyike elinduljon, feltételként jelentkezik a megőrzött táj és épített környezet, a komfortot biztosító

alapinfrastruktúra kiépültsége, a megközelíthetőség. Ezen túl az üdülőfalvak kialakulásához forgalomképes ingatlanok, szabadidős létesítmények, a turisztikai szolgáltató faluhoz vállalkozói és munkavállalói aktivitás, ötlet, kreativitás, jól felépített marketing, a falusi vendégfogadáshoz vendégszeretet, az egyedi értékeket hasznosító kurázi, együttműködési készség és képesség szükséges. Mindhárom esetben, ha eltérő mértékben is, de szükség van tőkére és külső anyagi és szellemi segítségre.

Ahhoz, hogy az előnyök minél inkább kiaknázzhatók legyenek, általában szükséges az alábbi, csak részben a helyi szereplőkön múló feladatok megoldása:

1. Kereslet növelése: belföldi jövedelmi viszonyok javítása, üdülési csekk-rendszer bővítése, belföldi turizmus marketingjének erősítése, szabadnapok alakulása – hosszú hétvégék, ifjúsági turizmus támogatása, közlekedési támogatások.
2. Árak letörése: működtetési költségek csökkentése (közművek, szerzői jogvédő hivatal, bérek járulékai), adómentesség.
3. Értékek védelme: rendezési tervek kidolgozása, betartatása, értékleltár összeállítása.
4. Szolgáltatások minőségi javítása: települési környezet alakítása, szolgáltatók szemléletalakítása, minta- és példamutatás, minőségbiztosítás.
5. Kínálat bővítése: étkeztetés, bemutató porták, aktív programok, kreativitás és részvételi motiváció növelése, látnivalók láthatóvá tétele, kulturális események, ingatlanpiaci szolgáltatások, korszerű szállásfoglalás.
6. Térségi termékcsomagok összeállítása és marketingje: partnerség, menedzsment, promóció, utazásszervezés.
7. Helyi gazdaságba való bekapcsolás: foglalkoztatás – fiatalok letelepülése, idegenforgalmi adó, helyi termékek előállítás és értékesítése.

A helyi stratégiák kidolgozásakor figyelemmel kell lenni arra, hogy a turizmus aprófaluban való megjelenési formájától függően eltérő előnyökre és kockázatokra lehet számítani, és más-más fejlesztési módszer indokolt. Az üdülőfalva megmenti az ingatlanokat, fenntartja a hely lakottságát, de veszélyeztetheti a környezeti fenntarthatóságot és megfoszthatja a helyieket az anyagi előnyöktől. A turisztikai szolgáltatások már helyi lakosokat is bevonhatnak, segíthetnek a hagyományok őrzésében is, de az eredmény nem marad a faluban, ill. ismertek az építészeti megoldások, kreált kulturális vadhajítások. A falusi vendégfogadás volumenében jóval kisebb lehet és nagyobb mértékben vonja be a helyieket, persze csak akkor, ha van kit bevonni és létezik a komplex kínálat és a marketing szervezéséhez szükséges erő is. Mindegyik esetben célszerű a falu újralelkészülését segítő, a helyi lakosokat kedvezményező irányokat bővíteni.

Az Észak-magyarországi régióban érdemes a figyelmet felhívni néhány, a turizmusban élenjáró aprófalura. Közülük Parádsasváron, Kékeden, Pusztaradványban, Füzérradványban, Kishután, Szarvaskőn, Égerszögön, Bózsván, Pusztafaluban, Abaújlak-Szanticskán, Béren, Perén, Dubicsányban egy-egy meghatározó turisztikai vállalkozás működik. Mogyoróska, Fony, Regéc, Hejce, Teresztenye, Meszes, Szőlősardó, Vágáshuta, Háromhuta, Komlóska, Füzérkomlós, Vilyvitány, Felsőberecki, Alsóregmec, Baskó, Arka, Irota, Pányok, Uppony, Jósvafő, Kozárd, Hollókő, Cserépváralja, Tiszavalk településeken a falusi turizmus a domináns, míg Sima, Varbóc, Tornakápolna, Tornabarakony, Gömörzöllős, Nagyhuta, Garáb, Cserhátszentiván gyakorlatilag üdülőfalvakként funkcionálnak. A szálláshelyek mellé vonzó programlehetőségek és tudatos marketing párosulnak pl. Jósvafő, Telkibánya, Hejce, Cserépváralja, Hollókő, Irota, Szanticska, Kozárd esetében. A statisztikában regisztrált vendégforgalom alapján mindezekből Pusztaradvány, Pere, Pusztafalu, Kishuta, Bózsva, Vilyvitány, Regéc, Jósvafő kistelepülések turisztikai aktivitása emelhető ki. Érdemes ezeket az aprófalvakat felkeresni és személyesen meggyőződni egyedi értékeikről és az ezek hasznosítását célzó helyi és külső szereplők általi erőfeszítésekről. Mindegyikük esetében elkel még a biztatás, az anyagi és szakmai segítség.

Felhasznált irodalom

- Árkiné G. E. (2002): Gondolatok a marketingről és az értékesítésről a falusi turizmusban. Falusi turizmus 4. szám
- Aubert A. - Miszler M. - Szabó G. (2000): A regionális területfejlesztés és a turizmustervezés összefüggései a Dél-Dunántúlon Turizmus Bulletin IV. évfolyam, 1. szám
- Bánfalvi J. (2004): Magyarország idegenforgalmi földrajza - A turizmus kérdései c. sorozat KIT Kiadó, Budapest.
- Bárdos D. (1992): A falusi turizmus újralfedezésének szociológia vonatkozásai idegenforgalommal nem rendelkező településeken Budapest. Kézirat.
- Bárdos D. (1993): A falusi turizmus és a közigazgatás Comitatus. Október, Veszprém. 66.o.
- Bodnár L. (2000): A turizmus földrajzi alapjai. Felsőoktatási jegyzet. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 321 o.
- Bodnár L. (2005): Az idegenforgalom hazai és nemzetközi vonatkozásai. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 372 o.
- Boers, H. (1994): A Föld mint üdülőhely: Bevezetés a turizmus és környezet kapcsolatrendszerébe. Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Főiskola, Budapest. 186 o.
- Csapó T. - Szabó G. (1996) (szerk.): A falusi turizmus, mint a vidéki térségek megújításának egyik esélye. Velem, 1996. május. Falusi Turizmus Országos Szövetsége-MTA Regionális Kutatások Központja, Szombathely. 90-97.o.
- Fejős Z. - Szíjártó Zs. (2002) (szerk): Egy tér alakváltozásai. Esettanulmányok a Káli-medencéről. Tabula könyvek 4. Néprajzi Múzeum, Budapest. 122 o.
- Fejős Z. - Szíjártó Zs. (2003) (szerk): Helye(in)k, tárgya(in)k, képe(nk)k: A turizmus társadalomtudományos magyarázata. Tanulmányok - Tabula könyvek 5. Néprajzi Múzeum, Budapest. 257. o.
- Fekete M. (2005): Falusi turizmus. Falusi Turizmus Tájékoztató. 1-2. szám
- Gárgyánné H. V. (1988): Az Észak-Mátra térségében lévő falvak üdülési-idegenforgalmi koncepciója In: A falu, 4. évf. 2. sz. 46-54. o.
- Gucziné H. Gy. (1999): Magyarország idegenforgalmi földrajza - Országismeret (Átdolg. kiadás) KOTK Külkereskedelmi Oktatási és Továbbképző Központ Kft., Budapest.
- Gucziné H. Gy. (2002): Európa idegenforgalmi földrajza KOTK Külkereskedelmi. Oktatási és Továbbképző Központ Kft., Budapest.
- Hanusz Á. (2001): Szabolcs-Szatmár-Bereg megye falusi turizmusának helyzetfeltárása. Észak- és Kelet-Magyarországi Földrajzi Évkönyv. 10. 51–93. o.
- Hanusz Á. (2001.): Idegenforgalmi helyzetkép az ezredfordulón. Adalékok a falusi turizmus és a kaland turizmus fejlesztésére Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. Természettudományi Közlemények. 1. 95–107. o.
- Hanusz Á. (2002): A falusi turizmus elméleti kérdései és fejlesztési lehetőségei Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. Természettudományi Közlemények. 2. 127–138. o.
- Hervainé Sz. Gy. (1997): A falusi turizmus fejlesztésének lehetőségei. Comitatus. 7/5. 50–57. o.
- Kenézné Gy.(1995a): A falusi turizmus jövőjéről. Kereskedelmi Szemle. 36/7. 20–21. o.
- Kenézné Gy.(1995b): Az agroturizmus. A Falu. 10/2. 83–91. o.

- Kenéz Gy.(1995c): Együtműködés-szövetkezés a falusi turizmus fejlesztése érdekében. A Falu. 10/1. 59–62. o.
- Kenéz Gy.(1997): Az agroturizmus. Gazdálkodás. 41/5. 71–72. o.
- Kenéz Gy.(2001): "A közeliért" A Falu. 16/3. 39–46. o.
- Kovács D. (1993): A falusi turizmus korlátai és lehetőségei Magyarországon. Településfejlesztés. 5. 7–17. o.
- Kovács D. (2000): A falusi turizmus kezdeti tapasztalatai Nagynyáradon. A Falu 15/4. 65–73. o.
- Kovács D. (2003) (szerk): A falusi turizmus hagyományai. Mezőgazda, Budapest. 224. o.
- Kovács D. (2003): Falusi vendéglátás Magyarországon. Vidékfejlesztők kiskönyvtára. Agroinform, Budapest. 123. o.
- Kulcsárné T.(2003): Falusi turizmus ismeretek: A falusi vendéglátóképzés tankönyve. B+V Kiadó, Budapest. 269. o.
- Lengyel M. (1997): Ökoturizmus és marketing. Magyarország az ezredfordulón: MTA stratégiai kutatások. Zöld belépő: EU-csatlakozásunk környezeti szempontú vizsgálata. 24. BKE, Budapest.
- Lengyel M. (2004): A turizmus általános elmélete I. - A turizmus kérdései c. sorozat KIT Kiadó, Budapest.
- Lengyel M. (2004): A turizmus általános elmélete II. - A turizmus kérdései c. sorozat KIT Kiadó, Budapest.
- Magyar M. – Palkovits I. (1998): A falusi turizmusról piaci megközelítésben 2. Comitatus. 8/10. 51–56. o.
- Pethő M. (2003): A falusi turizmus gyakorlata: Magyarország népi ételei (szerk. Krecz I.) Szaktudás Kiadó Ház, Budapest. 118. o.
- Puczkó L. (1998): A turizmus hatásai. Kodolányi Főisk., Aula; Székesfehérvár. 491. o.
- Rátz T. (2001): Zennis és Lomi Lomi avagy új trendek az egészségturizmusban. Turizmus Bulletin 5(4) 7-16. o.
- Sugataghy A. (2005): Magyar táj, magyar ecsettel: Körkép a falusi turizmusról. Turizmus Trend, 7. évf. 11. sz. 37-39. o.
- Szabó G. (1998) : Falusi turizmus és vidékfejlesztés. Ipari Szemle. 18/2. 34–35. o.
- Szabó G. (2005): Környezetbarát vendégfogadói hálózat kialakításának lehetőségei a Dél-dunántúli régióban. – In: Tanulmányok Tóth Józsefnek (szerk. Bugya T. - Wilhelm Z.) Pécsi Tudományegyetem Földtudományok Doktori Iskola – Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földrajzi Intézet, Pécs. 321–331. o.
- Szabó G. (2006) (szerk.): „A vidéki jövedelemszerzési lehetőségek bővítése – az idegenforgalmi tevékenységek fejlesztése révén” tárgykör szakmai elemzése az FVM, mint AVOP Irányító Hatóság megbízása alapján (második részteljesítés)
- Szabóné S.(2002): A falusi turizmus helyzete és perspektívái az Észak-alföldi régióban. Területi Statisztika. 5/6. 571–577. o.
- Wachtler I. (1999): Falusi turizmus Heves megyében. Gazdálkodás. 43/2. 38–44. o.
- Zubreczki D. (2005): Ökoturizmus. Elgoscár-2000, Budapest. 38. o. ill. Környezetvédelmi füzetek, 2004/3. 36-37. o.

A hivatkozott interjúalanyok

Frank Dezső	a Somogy Megyei Önkormányzat Területfejlesztési Osztály vezetője
Hanusz Árpád dr.	a Falusi turizmus Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Szövetsége elnöke
Kövér István	a Somogy Megyei Falusi Turizmus Egyesület elnöke, Nagyszakácsi polgármestere
Lászlóné Bauer Nóra	a Baranya Megyei Művelődési Központ vezetője
Nagy Katalin	a Falusi turizmus BAZ Megyei Szövetsége elnöke
Szabó Géza dr.	a Falusi és Tanyai Turizmus Országos Szövetsége Baranya megyei Egyesületének elnöke, egyetemi docens
Szökéné Hajduk Andrea	Zalai Falusi Turizmus Egyesület

A zselicai falusi bemutató porták egyike Bánya településen

A falusi turizmus fogadó épületei Irotán

Fotó. G.Fekete Éva